

Nacionalne konsultacije sa udruženjima žrtava o nacrtu Statuta REKOM

Tuzla, Bosna i Hercegovina
29. maj 2010.

**U ime Koalicije za REKOM,
Udruženje/udruga *BH novinari* organizuje**

**Nacionalne konsultacije sa udruženjima/udrugama žrtava u BiH
o nacrtu Statuta REKOM**

**Tuzla, Hotel Tuzla
29. maj 2010.**

10:00 -10: 15	<p>Otvaranje skupa
Predstavljanje učesnika/učesnica
Dženana Karup-Druško, potpredsjednica Udruge <i>BH novinari</i> i članica Koordinacijskog vijeća Kalicije za REKOM</p>
10:15 – 10:40	<p>Zašto REKOM
Moderator: Dženana Karup-Druško
Uvodničari:
Amir Kulaglič, Koordinacijsko Vijeće Koalicije za REKOM
Dejan Kožul, regionalni koordinator konsultativnog procesa o Inicijativi REKOM
Anđelko Kvesić, Koordinacijsko Vijeće Koalicije za REKOM</p>

- 10:40 – 12:15 **Predstavljanje nacrtu statuta REKOM-a**
Uvodničar:
 Dženana Karup-Druško
- Diskusija**
- 12:15 – 12:45 **Pauza**
- 12:45 – 14:30 **Nastavak diskusije o nacrtu statuta REKOM-a**
- 14:30 **Ručak**

Konsultativni proces o Inicijativi REKOM podržavaju: Ambasada Kraljevine Holandije u Beogradu, Rockefeller Brothers Fund, United States Institute of Peace, National Endowment for Democracy, Fond za otvoreno društvo, Ministarstvo inostranih poslova Švajcarske, Bosch Fondacija i Balkan Trust for Democracy

Ambassade van het
 Koninkrijk der Nederlanden

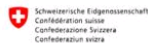
Rockefeller
 Brothers Fund

UNITED STATES INSTITUTE OF PEACE

National Endowment
 for Democracy
 Supporting freedom around the world

Schweizerische Eidgenossenschaft
 Confédération suisse
 Confederazione Svizzera
 Confederaziun svizra

Robert Bosch Stiftung

Dženana Karup-Druško: Pozdravljam vas ispred Udruženja BH novinara i Koalicije za osnivanje REKOM. Ja vidim tu mnoga poznata lica, već su mnogi od vas učestvovali u našem konsultativnom procesu i posebno mi je drago što ste danas ponovo sa nama. Malo smo kasnili. Nije bilo razloga osim što smo vidjeli da ljudi još uvijek dolaze i sada možemo zvanično početi. Kao što mnogi od vas znaju, Udruženje BH novinari je u ovaj proces ušlo sa čvrstim ubjeđenjem da možemo pomoći ovom našem društvu, koje je još uvijek prepuno rana od posljednjeg rata, da prevaziđemo neke, uslovno rečeno, nesuglasice koje još uvijek postoje između nas, da pokušamo žrtvama da vratimo dostojanstvo kakvo zaslužuju i da pokušamo da pomognemo da svi mi skupa krenemo dalje, da ne koristim riječ pomirenje, koja kod nas još uvijek, nažalost, izaziva različite reakcije, ali da pokušamo da uvažavamo jedni druge, da prihvatimo ono što se desilo i da utičemo, koliko možemo, na naš suživot na ovim prostorima. Danas smo napravili malo drugačiji dnevni red nego što inače radimo. Sa nama su Amir Kulagić, Anđelko Kvesić i Dejan Kožul, koji je regionalni koordinator naše Inicijative. Oni će vam ukratko govoriti o tome zašto mi smatramo da treba osnovati REKOM, ali prije toga bi vas zamolila, zato što se sve

ovo snima, da se svi predstavite i kažete iz koje organizacije dolazite. Hoćemo li od Vas kreniti:

Mijanović Dragislav, Udruženje ratnih vojnih invalida opštine Zvornik;

Stefanović Biljana, Udruženje Zajedno do istine, Banja Luka;

Goran Dražić, predsjednik Udruženja Zajedno do istine;

Zdenko Škukoljić, Hrvatska udruga logoraša Zeničko-Dobojskog kantona;

Mirko Šimunović, predsjednik Udruge obitelji poginulih i nestalih branitelja Žepča;

Grga Pranjić, Udruženje veterana rata liječenih od posttraumatskog stresnog poremećaja Stečak, Tuzla;

Čehajić Zehrudin, Udruženje veterana rata liječenih od postraumatskog stresnog poremećaja Stečak, Tuzla;

Izet Kundo, Udruženje građana povratnika i raseljenih lica u opštinu Foču;

Vitomir Miloškić, Savez invalida rada opštine Foča;

Ljubiša Simović, predsjednik Udruženja izbjeglih i raseljenih lica opština Foča;

Hajrudin Denjagić, Udruženje mještana Koraj, Lopare;

Dijana Hren, Udruženje Snaga žene, Tuzla;

Zahid Kremić, predsjednik Udruženja povratnika opštine Doboj;

Nedim Salahaović, Udruženje Porodica žrtva rata Vlasenica '92-'95;

Hazim Mujčinović, Udruženje Porodica žrtva rata Vlasenica '92-'95

Mevludin Lupić, Udruženje porodica zarobljenih i nestalih lica općine Zvornik sa sjedištem u Tuzli;

Suvada Selimović, Udruženje žena Anima 2005, Zvornik;

Teufika Ibrahimefendić, nevladina organizacija Viva žene, Tuzla;

Sead Golić, Udruženje porodica nestalih i nasilno odvedenih Bošnjaka Brčko Distrikta;

Fikret Grabovica, predsjednik Udruženje roditelja ubijene djece opkoljenog Sarajeva '92-'95;

Aleksandra Lovren, povratnica u Bosansko Grahovo;

Smajo Mehmedović, predsjednik Organizacije porodica šehida i poginulih boraca opštine Zvornik

Hasanović Naza, Udruženje Žena Srebrenice, Tuzla;
Hanifa Ičić, Udruženje Vlasenica '92-'95;
Rejha Avdić, Udruženje Žena Srebrenice, Tuzla;
Nasiha Šehić, Medica, Zenica;
Ilija Milić, HVIDRA, Busovača;
Jasmin Imamović, načelnik općine Tuzla.

Dženana Karup-Druško: Hvala vam lijepo svima. Ja bih sada zamolila Amira Kulagliča, koji je inače i član Koordinacijskog vijeća Koalicije za REKOM da nam se ukratko obrati.

Amir Kulaglič: Hvala Dženana. Dame i gospodo, dragi prijatelji, esselamu alejkum, i dobar dan. Kao što ste čuli ja sam Amir Kulaglič i dolazim iz Srebrenice. Član sam Koordinacijskog vijeća koalicije za uspostavljanje i podršku REKOMA i koristim priliku da vas sve skupa poselamim i pozdravim u ime svih članova Koordinacijskog vijeća, članova i članica Koalicije i u svoje lično ime. Koristim priliku da se i organizatorima današnjeg skupa "BH novinari" zahvalim što su mi pružili priliku da se danas družim sa vama, da iznesem neka svoja razmišljanja vezana za uspostavu i formiranje Regionalne komisije kao jednog veoma važnog vansudskog mehanizma za utvrđivanje činjenica iz ratnih dešavanja, ali i neka svoja iskustva u dosadašnjem konsultativnom procesu s obzirom da u svemu ovome učestvujem jedan duži period, gotovo četiri godine. Obzirom da je april, maj, juni i juli vrijeme kada se širom Bosne i Hercegovine, a i šire, obilježavaju stradanja mnogih građana sa tih područja, a ja razumijevanje tuđe boli, poštivanje tuđih žrtava i suosjećanje sa drugim smatram osnovom ljudskog dostojanstvenog života, zato mi dozvolite da izrazim svoju duboku sućut i suosjećanje za sve žrtve u Bosni i Hercegovini i cijeloj regiji, a da porodicama žrtava, silovanim, prognanim, protjeranim, logorašima preporučim mir, strpljenje i zajednički rad u korist općeg dobra radi nas i naše djece, koja će, bez obzira na sve vjerske, nacionalne, kulturne i druge razlike ipak morati živjeti zajedno i sarađivati i na prostoru Bosne i Hercegovine i na prostoru regije bivše SFRJ. Kao i većina vas ovdje prisutnih i ja iza sebe imam strašno iskustvo rata i gubitka svojih najmilijih tako da ne mogu, a de budem tužan da ni poslije petnaest godina nakon oružanih

sukoba u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj, jedanaest godina na Kosovu, sudbina oko 16.000 nestalih još uvijek nije razjašnjena, a brojne grobnice neotkrivene. Neutvrđen tačan broj poginulih i nestalih jeste predmet stalne političke manipulacije u dnevno-političke svrhe i svi mi koji još uvijek nismo pronašli svoje najmilije ne možemo ostati ravnodušni na takvu jednu činjenicu. Najveći dio žrtava još uvijek su statistički brojevi jer nisu personalizirani, još uvijek pričamo o brojevima, a nikako o ljudskim bićima koji pored imena i prezimena imaju i svoju prošlost, odnosno imaju svoju biografiju, koju mi moramo na pravi način zabilježiti da ne bi učinili neku novu nepravdu prema tim ljudima. Veoma mali broj lica je izveden pred lice pravde i osuđen. Ono što najviše boli to je da su žrtve i porodice žrtava zaboravljene u javnosti i bitne su samo pred izbore i prilikom ceremonije. Pošto u Bosni i Hercegovini idu izbori ponovo će nam se nuditi svijetla i ružičasta budućnost, zaboravljajući da mi koji imamo iza sebe strašno iskustvo rata, progon, gubitak najmilijih, možda gubitak zdravlja ili dijelova tijela još uvijek duboko živimo u prošlosti i da je faktički to ratno doba, ustvari, naša sadašnjost jer još uvijek živimo u toj prošlosti, jer nismo došli do kraja traženja istine o onome što nam se desilo i zašto nam se nešto loše desilo. Bez obzira iz koje nacionalne ili vjerske skupine bili, žrtve i porodice žrtava na svim prostorima se svakodnevno susreću sa šutnjom, poricanjem zločina, minimiziranjem i podcjenjivanjem tuđih žrtava, pravdanjem naših zločina i zločinaca. Šutnja se uglavnom koristi kao zaštita od bilo kakve odgovornosti, a poricanje kao metod pravdanja za sve što se loše uradilo tokom oružanih sukoba u Bosni i Hercegovini i šire. Ono što nije dobro, svi oni koji progovore o istini i činjenicama u tom periodu za jedne su heroji, a za drugu stranu ništarije i nacionalni izdajnici. Te činjenice same za sebe govore, gdje i s kim živimo i kakva nas je sudbina snašla. Uglavnom, postoji jaka identifikacija i solidarnost sa optuženima za ratne zločine iz vlastite zajednice i olako optuživanje drugih. Za sada su u postojećoj konstalaciji stvari optužena lica u mnogo boljem položaju nego većina porodica žrtava i preživjelih kada se radi o osiguranju praktičnih oblika podrške i pomoći. Od kada su počela suđenja istaknutijim optuženicima pred Tribunalom u Hagu, sve vlade u regionu uglavnom pružaju značajnu institucionalnu pomoć i optuženima i njihovim porodicama.

Uglavnom, takva vrsta službene podrške kod žrtava izaziva ogorčenje. Zašto? Zato što su žrtve uglavnom prepuštene same sebi u traganju i za pravdom, ali i za utvrđivanjem istine o stradanju njihovih najmilijih. Međutim, ono što želim posebno naglasiti, to je da su ratni zločini i druge teške povrede ljudskih prava na prostoru bivše SFRJ, a posebno u Bosni i Hercegovini činjenice koje se ne mogu zaobići niti olako odstraniti jer se posljedice vide, osjećaju i susreću na svakom koraku. Mnogi izbjegli i prognani se nisu, zbog neodgovornog odnosa vlasti, vratili svojim kućama, a oni koji su se vratili žive u izuzetno teškim uslovima, jer pored niza socijalno-statusnih problema imaju dodatni problem: svakodnevno se susreću sa ljudima koji su vjerovatno odgovorni za neka njihova stradanja. Mnogi logoraši, žrtve seksualnog nasilja, oboljeli od PTSP-a, civilne i vojne žrtve rata pokušavaju da na jedan sistemski način riješe svoj status žrtve. Ono što sve nas boli kao žrtve je činjenica da svi o zločinima i stradanju ljudi na prostorima bivše SFRJ imaju znanje, ali ono što nemamo to je priznanje našeg stradanja i naše patnje. Ne samo da nemamo priznanje nego smo često puta izloženi određenim provokacijama i šikaniranju. Žrtve progona, torture silovanja, kao i porodice koje su izgubile svoje najmilije, ono što su doživjele, izgubile, nikada ne mogu zaboraviti jer sa tim svojim tajnama, mislima, bolima i gubicima žive svakodnevno. Međutim, ako se već navedene činjenice ne mogu zaobići i zaboraviti, onda se moraju istražiti, utvrditi, dokumentovati, protumačiti, ali, molim vas, na jedan objektivni, istinit i pošten način. Sve utvrđene činjenice moraju biti u svjetlu budućnosti kao put ka uspostavljanju mira, sigurnosti i povjerenju među ljudima na ovim prostorima. Molim vas, često puta interpretacija prošlosti nije u funkciji stvaranja povoljnijeg ambijenta za život već je često puta predmet nekih novih sporova i nerazumijevanja. Ono što želim posebno naglasiti jeste da činjenice koje će biti meritorne za Regionalnu komisiju kada se formira, to su činjenice koje moraju biti istinite i utvrđene iz više izvora, a posebno iz vojne ili policijske arhive, sa suđenja, da li pred Međunarodnim sudom ili domaćim sudovima. Ali, molim vas i svjedočenjima koja jesu jedna platforma da se čuje glas žrtve. Ono oko čega bi volio da se složimo, to je da se zločin ne smije zaboraviti jer ako se zaboravi počinju pripreme za neki novi zločin, neko novo stradanje, ali zločin

ne smije ostati ni nekažnjen, upravo da se ne bi ponovio. Svaka žrtva ima pravo na satisfakciju, identitet i dostojan pokop, ali molim vas, svaki zločinac ima pravo na kaznu, fer i korektno suđenje. U Bosni i Hercegovini i šire ne postoji državna strategija u suočavanju sa prošlošću vjerojatno zbog nedostatka političke volje. Ono što me raduje jeste da je početkom ove godine Vijeće ministara Bosne i Hercegovine imenovalo jednu ekspertnu radnu grupu od petnaest ljudi, uglavnom predstavnika vlasti i organizacija civilnog društva, da zajednički rade na izradi jedne dobre strategije, državne strategije u suočavanju sa prošlošću, pri tome vodeći računa da ta strategija mora biti dobrobit za sve građane, a ne samo za pojedince ili određene kategorije. Ono što želim posebno naglasiti jeste da su suđenja za ratne zločine pred Haškim tribunalom i domaćim sudovima jedini pravni instrument za utvrđivanje individualne krivične odgovornosti za počinjene ratne zločine i Regionalna komisija, kada se bude uspostavila, neće biti zamjena za to suđenje. Molim vas, ovo se moramo razumjeti. Često puta u javnosti preovladava mišljenje da ukoliko bi došlo do nekog vansudskog mehanizma da bi to negativno uticalo na suđenje. Međutim, moje iskustvo dugogodišnjeg rada u ovoj Inicijativi je pokazalo da upravo ovakav jedan instrument može biti samo korist i tužilaštvima i sudovima, ali i jedna obična dobrobit za žrtve. Međutim, ono što se mora reći to je da suđenja nisu dovoljna za stvaranje jednog objektivnog činjeničnog zapisa o oružanim sukobima u nekadašnjoj SFRJ. Pored krivičnih suđenja potrebno nam je jedno nezavisno, kredibilno, objektivno tijelo, koje će obezbijediti da žrtve budu u centru javne pažnje, čija bi svjedočenja mogla doprinjeti stvaranju potpunije slike o svemu što se dešavalo i u Bosni i Hercegovini i u cijeloj regiji. Inicijativa za osnivanje REKOM-a je, ustvari, naš izlaz iz prošlosti, koja bez obzira na sve jeste puna bola, puna krvi, ratnih zločina, masovnih grobnica i oni koji su to doživjeli nikada ne mogu izaći iz tog filma i doživjeti neku ružičastu budućnost ako za svog života ne dožive satisfakciju ili ako ne dođu u poziciju da saznaju istinu o svojim najmilijim. Inicijativa za osnivanje REKOM-a je inicijativa jedne regionalne koalicije nevladinih organizacija, udruženja žrtava i pojedinaca, koji zagovaraju zvanično međudržavno regionalno tijelo, odnosno komisiju, koja može ustanoviti i javno saopštiti činjenice o ratnim zločinima i drugim teškim povredama

ljudskih prava u bivšoj SFRJ, uključujući i rasvijetljavanje sudbine nestalih i pronalaženje njihovih posmrtnih ostataka.

Koalicija je formirana u oktobru 2008. godine na Četvrtom regionalnom forumu u Prištini sa zadatkom da sprovede debatu o ovoj Inicijativi, poveže različite organizacije, sačini model REKOM-a, organizira kampanju prikupljanja milion potpisa za REKOM i 1. juna 2011. godine nacionalnim parlamentima postjugoslovenskih država zvanično podnese inicijativu za osnivanje REKOM-a. Do sada je izjavu o pristupanju Koaliciji potpisao veoma veliki broj organizacija, udruženja i pojedinaca. Prema meni dostupnim informacijama ima ih više od 800, a vjerovatno će nešto više o tome reći gospođa Dženana, pošto je ona naš nacionalni koordinator i ona vjerovatno ima svakodnevno ažuriranje takvih informacija. Ono što želim lično naglasiti je da ovu Inicijativu smatram veoma smjelom i hrabrom, to je jedna dobra inicijativa, jer predstavlja dobar put za utvrđivanje zvanične istine o ratnim zločinima, koja može spriječiti politizaciju i manipuliranje istinom i žrtvama. Za žrtve je veoma važno, jer predstavlja naš lokalni odgovor odozdo na gore, na sazrelu društvenu potrebu za suočavanje sa prošlošću. Hoću još samo par stvari napomenuti. Da bi se promijenila društvena svijest Koalicija za osnivanje REKOM-a pokrenula je jednu javnu debatu u kojoj je učestvovalo, prema meni dostupnim informacijama, više od 4.000 pojedinaca. Te konsultacije ili debata su zamišljene kao lokalne, nacionalne, regionalne i imamo pet odnosno šest foruma koji su organizirani. To je vrlo bitno iz više razloga. Prije svega na tim našim, pa i ovim konsultacijama, svako je prihvatatan kakav jeste, svi smo sjedili za istim stolom, imali ista prava i davali svoje sugestije i prijedloge, kako da na najbolji način nađemo jedan mehanizam koji bi bio prihvatljiv za sve. Značaj tog konsultativnog procesa jeste što smo uspostavili međusoban kontakt, ali i otvorili debatu i nije ništa došlo odozgo, uglavnom sve inicijative su dolazile od nas. Ono što hoću posebno naglasiti to je da u ovoj Koaliciji, u ovoj inicijativi niko nema veće pravo od drugih, svi imamo ista prava, ali molim vas imamo i iste obaveze, a to je da se međusobno poštujemo, uvažavamo i da ne koristimo nekakav jezikanje, jer valjda nam je toga svega već previše, već da pokušamo radeći zajedno naći jedan novi put koji

bi ipak našoj djeci, našim unucima i budućim generacijama stvorio jedan povoljniji ambijent za život. I ono što je još po meni vrlo bitno naglasiti jeste da je ovaj konsultativni proces omogućio jednu edukaciju sviju nas o tranzicionoj pravdi i učenju o iskustvima drugih. Kada smo pokrenuli ovaj proces i ovu inicijativu, dosta nas nije znalo ni šta je tranziciona pravda, ni šta su reparacije, ni šta znače institucionalne reforme, itd. Nismo znali, bar ja ili većina ljudi s kojim sam imao priliku da razgovaram, nismo imali dovoljno informacija o iskustvima ovakvih ili sličnih inicijativa u svijetu, tako da mislim da ova naša inicijativa ima i jednu praktičnu korist, ipak smo nešto naučili.

Dozvolite mi samo par riječi o samom REKOM-u. Šta je, ustvari, taj REKOM? To je Regionalna komisija za utvrđivanje činjenica o ratnim zločinima i drugim teškim povredama ljudskih prava na prostorima bivše SFRJ. To bi trebalo da bude jedno zvanično tijelo koje osnivaju države nasljednice bivše SFRJ i tijelo koje bi moralo da bude nezavisno od svojih osnivača. Zašto ovo kažem? Pa nigdje u svijetu, pa ni kod nas nevladine organizacije ne mogu formirati jedno zvanično tijelo čiji bi izvještaj ili preporuke bio obavezujući za vlast, tako da mi upravo hoćemo, vodeći ovu inicijativu, da izvršimo pritisak na vlast da osnuje ovako jedno tijelo koje bi bilo naš izlaz iz prošlosti. Druga bitna stvar jeste da je ovo privremeno tijelo, koje bi se osnovalo da istraži zločine iz prošlosti, i da na osnovu toga stvori jedan tačan, zvaničan i objektivan zapis o ratnim zločinima, da prizna žrtve i njihova stradanja, kao i da spriječi ponavljanje u budućnosti. Ponovo sam rekao, to je vansudsko tijelo, koje bi svoj rad zasnivalo na javnom slušanju i svjedočenju žrtava. Ovo je vrlo bitno naglasiti, žrtve su u oficijelnim sudskim postupcima u drugom planu, izložene su često puta unakrsnom ispitivanju advokata, odbrane, tužilaštva, sudija i u jednom, čini mi se, vrlo skućenom prostoru i ambijentu, treba da iznesu činjenice uglavnom na tačno određen predmet, što je vrlo teško. Mi upravo hoćemo da pred Regionalnom komisijom stvorimo jedan prijateljski ambijent i okruženje u kojem će žrtve svojim glasom, gdje ne bi bile prekidane od drugih, ispričati svoju patnju i svoju bol i na taj način nam dali jednu sliku toga šta se dešavalo u određenom vremenskom periodu na određenom prostoru. Ovakve komisije svoj rad završavaju izradom izvještaja, gdje jedan

bitaj segment tog izvještaja jesu preporuke i to preporuke u smislu koje vrste reparacija ili nadoknade za pretrpljenu bol trebaju da dobiju žrtve, zatim preporuke u smislu kako i na koji način da se izvrši reforma obrazovnog sistema, koji je u ovom momentu u Bosni i Hercegovini veoma loš. Imamo veliku segregaciju, odnosno nacionalnu i vjersku diskriminaciju djece, tako da imamo i tu neslavnu činjenicu da imamo i dvije škole pod istim krovom gdje se djeca čak štaviše ne susreću ni na odmoru.

Poštovani prijatelji, o ovome bi se vjerovatno moglo pričati još mnogo više. Tu su i moji prijatelji, koji će to takođe još dopuniti što sam ja ispustio. Ja vam se zahvaljujem na pažnji i želim samo skrenuti pažnju na jednu veoma bitnu stvar, a to je da vrijeme nije saveznik žrtvama. Što se prije uključimo, bolje organiziramo, bolje razumijemo i radimo u korist općeg dobra, veća je šansa da dobijemo satisfakciju, a da zločinci dobiju zasluženu i primjerenu kaznu. Na tom putu pozivam vas da se uključite u Koaliciju za osnivanje REKOM-a, da budete aktivni u konsultativnom procesu, jer na taj način možete najlakše da budete kreatori i mandata i modela, a nadam se i jedne svjetlije i bolje budućnosti, iako baš ti termini u Bosni i Hercegovini nisu primjereni. Hvala vam na ukazanoj pažnji i spreman sam odgovoriti na neka pitanja ukoliko bude nekih nejasnoća. Hvala vam.

Dženana Karup-Druško: Hvala Amiru na ovom iscrpnom uvodnom izlaganju, a sada ću zamoliti gospodina Kvesića da i on nešto kaže o tome zašto REKOM?

Andelko Kvesić: Ja dolazim iz središnje Bosne, predsjednik sam Hrvatske udruge logoraša u Kantonu središnja Bosna i potpredsjednik Hrvatske udruge logoraša u Federaciji i pozdravljam vas sve u svoje osobno ime, i u ime logoraša, koji su također žrtve rata. Budući da sam ja prirodno vječiti optimista i moje izlaganje će biti optimistično, možda malo i lirski prožeto svakako sa osvrtom na to zašto REKOM, jer mislim da je optimizam lijek za sve životne probleme i poteškoće koje se tako lakše prebrode i nađu rješenja. Ja bih počeo sa onim što mi je čast i zadovoljstvo da mi se ukazala prigoda da baš na ovom mjestu, gdje sam imao prve korake u Koaliciji za REKOM iznesem

neka svoja viđenja o značaju i ulozi REKOM-a u utvrđivanju činjenica o ratnim zločinima i drugim teškim povredama ljudskih prava u nekadašnjoj SFRJ. Dvije su bitne činjenice o kojima želim govoriti, a to su život i istina, koje su predmet o kojima REKOM hoće, želi i mora govoriti. Kako? Temeljito analizom prošlosti i sadašnjosti treba stvoriti potrebne uvjete da se ispreplitanjem životnih zbivanja i istine dođe do vladavine prava, a da život bude ono što o njemu kaže majka Terezija: “Život je prilika, iskoristi je! Život je ljepota, divi joj se! Život je blaženstvo, kušaj ga! Život je san, ostvari ga! Život je izazov, suoči se s njim! Život je obveza, ispuni je! Život je igra, odigraj je! Život je dragocjenost, brini se za nju! Život je bogatstvo, čuvaj ga! Život je ljubav, uživaj je! Život je otajstvo, otkrij ga! Život je obećanje, ispuni ga! Život je žalost, nadvladaj je! Život je pjesma, pjevaj je! Život je borba, prihvati je! Život je pustolovina, poduzmi je! Život je sreća, zavrijedi je! Život je život, štiti ga!”

Ako su ovo neki aspekti viđenja života, onda bismo o istini mogli razmotriti neka razmišljanja. Tako Papa Ivan Pavao II kaže: “Istina je jedna i u zgodno i u nezgodno vrijeme”. A Ciceron razmišlja: “Prvi je zakon povijesti bojati se reći nešto neistinito, a drugi ne bojati se reći nešto istinito.” A vezu između života i istine iskazao je Martin Luter King kazavši: “Naša generacija neće toliko tužiti zbog zlodjela zlih ljudi koliko zbog zastrašujuće šutnje dobrih”. A Fridrih Veliki savjetuje: “Ne zaboravite biti ljudima. Puno je lakše postati glasovitiji čovjek nego opstati čovjekom.” A u cilju upozorenja vlasti javnosti na obvezu i potrebu suočavanja sa istinom o prošlosti tri nevladine organizacije za ljudska prava: Fond za humanitarna prava, Dokumenta i Istraživačko-dokumentacioni centar pokrenule su u svibnju/maju 2006. godine debatu o mehanizmima za utvrđivanje i kazivanje činjenica o ratnim zločinima u nekadašnjoj SFRJ. Da bi ovo bilo ostvarivo bilo je potrebno stvaranje točnog, zvaničnog i objektivnog zapisa o ratnim zločinima i drugim teškim povredama ljudskih prava počinjenih u periodu od početka '91. do 2001. godine, priznavanju žrtava i njihove patnje kao i sprečavanju ponavljanja zločina.

Iz svega ovoga može se izvesti zaključak da je uloga REKOM-a da spriječi da se u javnosti iznose određene laži, ili ako su već iznijete da pokaže da više nisu kredibilne; da izgradi platformu za glas žrtava i uz pomoć saslušanja žrtava stvara suosjećanje javnosti, poštovanje i solidarnost, ne samo sa žrtvama sa kojima već suosjeća nego i sa žrtvama koje u prošlosti nisu mogle da se vide kao žrtve; da izgradi registar žrtava ljudskih gubitaka i da time zauvijek spriječi manipulacije brojkama i stradalih i ubijenih; da pomogne tužilaštvima za ratne zločine osiguranjem dokaza, ohrabriranjem svjedoka i žrtava da učestvuju u suđenjima za ratne zločine, kao i organiziranje dosjea određenim slučajevima; da pomogne postojećim zvaničnim komisijama za nestale u otkrivanju tajnih masovnih grobnica i rješavanju sudbine nestalih; da stvori razumijevanje i toleranciju i dostojanstvo žrtvama i njihovim obiteljima; da svojim postavljenim ciljevima REKOM mora biti zvanično tijelo, ustvari da REKOM mora prisiliti predstavnike vlasti da osnuju zvanično tijelo, a to su države nasljednice bivše SFRJ, koje će biti neovisno od svojih osnivača; da bude regionalno tijelo koje se fokusira na iskustvo žrtava, tijelo koje ima privremeni karakter i smješteno je na mjesto gdje su zločini počinjeni; vansudsko, istražno, pouzdano tijelo koje nikome ne sudi, ali može da imenuje počiniocima i odgovorne za nedjela kao i da preporučuje mehanizme za njihovo udaljavanje iz institucija; tijelo koje stvara preporuke i kredibilno tijelo koje sačinjavaju istaknuti pojedinci. Da bi bili ostvareni svi ovi ciljevi potrebno je održati još mnogo lokalnih, regionalnih i nacionalnih konsultacija koje će stvoriti pretpostavke za potpuni uspjeh REKOM-a. Ovo su neka moja kratka razmišljanja koja bi mogla biti samo poticaj i doprinos vašim, rekao bih izjavama i razmišljanja o Koaliciji za REKOM. Hvala na strpljenju.

Dženana Karup-Druško: Hvala Anđelku na poetsko-činjeničnom izlaganju. Sada bi zamolila Dejana Kožula, koji je došao jutros iz Beograda, da nam kaže nekoliko riječi.

Dejan Kožul: Hvala Dženana. U Koaliciji za REKOM manje sam od dve nedelje, dakle od prošloga ponedjeljka. Međutim, s obzirom da dolazim iz novinarstva, odnosno i dalje se bavim novinarstvom, pisao

sam i aktivno uređivao novine, neki od vas su možda imali prilike da čitaju. Poprilično sam pratio kompletan proces konsultacija jer naprosto i sam dolazim iz sličnog miljea i kao izbeglica zainteresovan sam da se ova priča završi koliko god je moguće na sretan način, ako je tako nešto uopšte moguće reći nakon svega što se dešavalo i nakon svega šta ste pretrpili, tako da moje učestvovanje ovde u Tuzli je zapravo i moje vatreno krštenje pred vama, ali mislim da je to negde mnogo manje važno, kao što je i mnogo manje važno ono što ću vam ja reći, a trudiću se da budem kratak, jer posle Amirovog izlaganja teško da ja mogu bilo šta više da dodam.

Ono što je ipak mnogo bitnije je da saslušamo vas, a mislim da smo zato bar mi ovde tu i mislim da upravo zbog toga i radimo čitavu ovu priču. Svesni ste da smo ušli u jedan period praktički ključan za čitav ovaj proces, koji već radimo od 2006. godine, što znači da bi sledeće godine negde u ovo vreme trebali da podnesemo tih milion potpisa i isto tako svesni smo da politička situacija u zemljama gde živimo, mislim ja gravitiram verujte mi i Srbiji i Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, što poreklom, što na razne načine, tako da sam dobro upoznat sa situacijama u svim zemljama. Svesni smo da ne postoji politička volja i ono što je Amir pričao, nažalost, bićemo isto tako svedoci ponovnih manipulacija od kojih verujem da vam je muka prilikom predizbornih kampanja. U Srbiji situacija dakle nije ništa bolja, možda je čak i gora, a tu je zapravo ključno nekoliko reči koje smo ovde već i spominjali: tolerancija, poštivanje i ono što je najvažnije istina do koje ćemo se potruditi da dođemo i nadam se na taj način bar koliko-toliko negde da ćete dobiti satisfakciju. Znam da je teško vratiti mrtve, da je teško i vama pričati o ono što ste preživeli tokom ovih ratova '90-ih. To je to što ja imam sada da vam kažem. Kao što sam rekao više sam zainteresovan da čujem ja vas. Mislim da će nam to mnogo više koristiti. Ako želite mene nešto pitati, tu sam. Hvala.

Dženana Karup-Druško: Hvala Dejanu. U međuvremenu je došao gospodin Jasmin Imamović pa da ga samo pozdravim i pitam da li bi on želio da kaže nekoliko riječi.

Jasmin Imamović, načelnik općine Tuzla: Nisam ja tako pametan da uđem...

Dženana Karup-Druško: Načelniče, Vi uvijek imate šta reći. Dobro, onda poslije.

Dakle, Amir je pomenuo da je pokrenuta debata na kojoj se raspravljalo o tome treba li osnovati Komisiju nakon toliko godina poslije rata i čime bi ona trebalo da se bavi? Gdje bi bilo njeno sjedište i kako bi ona bila sačinjena? Nakon tih debata koje su urađene sa nevladinim organizacijama, sa udruženjima žrtava, sa intelektualcima, sa novinarima i sa još mnogim kategorijama u društvu mi smo napravili prvi prijedlog nacрта Statuta u kome je sve to razrađeno na osnovu onoga što je predlagano na konsultacijama. Ja mislim da ste svi vi dobili ovaj dokument. Ja ću vas provesti samo ukratko, a ono što bi ja danas jako voljela na ovim konsultacijama jeste da vi iznesete svoja mišljenja, svoje preporuke, svoje kritike o ovom prvom Nacrtu dokumenta koji mi imamo, jer ovo je za sada prijedlog. Konačna verzija dokumenta koju budemo imali bit će, ustvari, taj dokument s kojim ćemo ići prema parlamentima naših država i na osnovu koga će se formirati komisija.

Dakle Regionalna komisija za utvrđivanje činjenica o ratnim zločinima i drugim teškim kršenjima ljudskih prava na prostoru bivše Jugoslavije trebalo bi da obuhvati period od 1. januara 1991. godine do 31. decembra 2001. godine. U konsultativnom procesu se puno govorilo upravo o tome koji period treba "REKOM" da obuhvati zbog različitog vremena kada su se dešavali sukobi - ratovi na prostoru bivše Jugoslavije. Predloženo je da sjedište Regionalne komisije bude u Sarajevu. Dakle centralno sjedište da bude u Sarajevu. Mandat Komisije bi trajao dvije godine, s tim da bi bilo šest mjeseci priprema, dakle oko samog izbora komisije, uspostavljanja kancelarija i priprema, a mandat bi se mogao produžiti najviše za šest mjeseci. Puno je ovoga, pa ću samo ovo što je najbitnije. Kada vi pregledate možete pitati sve što vas zanima da ne bi ja sada išla po redu ja ću samo ovo što smatram da najbitnije svima nama.

Ciljevi REKOM-a. O ciljevima REKOM-a svi vi koji ste učestvovali na konsultacijama znate da je bilo jako puno prijedloga. Ovo što je ovdje iznešeno je, ustvari, najkraća verzija onoga o čemu se govorilo. Prema ovome što je predloženo ciljevi REKOM-a bi trebalo da budu: utvrđivanje činjenica o ratovima/oružanim sukobima. Moram se ovdje kratko osvrnuti na ovo ratovi/oružani sukobi. Bilo je puno razgovora o tome da li se nama desio rat ili su se desili oružani sukobi? Rat je općeprihvaćena riječ, pogotovu u Bosni i Hercegovini, koju svi smatraju najjednostavijom za objasniti šta se desilo. Međutim, oružani sukobi su pravna terminologija, termini koji se koriste na sudovima, koji koristi i Haški tribunal i ima definicija oružanih sukoba koju međunarodni eksperti objašnjavaju kao proširenu definiciju ratova. Dakle, utvrđivanje činjenica o ratovima odnosno oružanim sukobima i o ratnim zločinima i teškim kršenjima ljudskih prava počinjenih na području SFR Jugoslavije u periodu od '91. do 2001. godine; doprinos rasvjetljavanju sudbine nestalih; priznanje nepravdi nanijetih žrtvama i obnova njihovog dostojanstva; uspostavljanje mehanizama i razvijanje prakse saosjećanja i solidarnosti; doprinos uspostavljanju povjerenja među narodima, pojedincima i državama nastalim nakon raspada Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i doprinos trajnom miru i stabilnosti u regionu; doprinos afirmaciji demokratije i kulture ljudskih prava kroz dalji rad na unapređenju odgovornosti pravnih i političkih institucija, medija i obrazovnog sistema u državama ugovornicama. To je otprilike i ono što je Amir pomenuo o tome šta su sve ciljevi, šta se može konkretno uraditi, a šta se može staviti u preporuke.

Sastav REKOMA-a. Ja ću pokušati da vam što kraće i što jednostavnije objasnim. Dakle, imaju dva prijedloga o tome kako bi komisija trebala da bude sačinjena. Prvi prijedlog je da komisija broji dvadeset članova, odnosno članica, s tim da bi iz Bosne i Hercegovine bilo birano pet članova, iz Hrvatske, sa Kosova i Srbije po tri, a iz Crne Gore, Makedonije i Slovenije po dva člana. Dakle o ovome se još uvijek raspravlja, još uvijek ne postoji jedinstven stav zbog specifične situacije koja se dešavala, a i zbog toga što je ova komisija zamišljena da se formira na regionalnom nivou, dakle ona bi trebalo da ima neku vrst međudržavnog sporazuma između zemalja nastalih

raspadom Jugoslavije. Drugi prijedlog je da komisija ima 21 člana od kojih će svaka država birati po tri člana, dakle to je neka praksa međunarodnih dogovora kada države ravnopravno učestvuju u formiranju nekog zajedničkog tijela. Ne znam koliko da vam objašnjavam ko bi sve trebalo da budu članovi. Uglavnom, ovo što je ovdje predloženo uzeto je iz iskustva drugih komisija, sličnih komisija koje su formirane dosad u svijetu i iz nekih međunarodnih standarda tako da su kriteriji da bude psiho-fizički sposobna osoba, da ima visoku stručnu spremu, da bude tu i ženâ i ono, što i ja mislim da je po meni jako bitno je da u komisiju neće moći biti birani oni za koje postoji sumnja da su na bilo koji način učestvovali u kršenju ljudskih prava i međunarodnog humanitarnog prava, dakle da su na bilo koji način povezani sa onim što se dešavalo, odnosno sa ratnim zločinima koji su počinjeni, ali takođe to neće moći biti ni osobe koje su blisko povezane sa osobama koje su odgovalale, koje su osuđene ili koje su pod istragom zbog kršenja tih dijela. Također, prijedlog je da u Komisiju ne mogu biti izabrani istaknuti politički ili javni funkcioneri, koji su tu funkciju obnašali u vrijeme koje obuhvata nadležnost REKOM-a. Bilo je puno polemika oko toga jer se to onda odnosi na period od '91. do 2001. godine što kod nas može biti problem zato što su mnogi ljudi učestvovali ili u javnim ili političkim funkcijama, ali ono što ne piše ovdje jeste da se podrazumijeva da su to politički ili javni funkcioneri koji su svojim odlukama direktno mogli uticati na ono što se dešavalo. Kandidate za članove komisije moći će da predlažu neprofitne organizacije i ustanove ili trideset građana koji svojim potpisima daju neki prijedlog.

Izbor članova komisije. Ovdje piše Selekcioni panel, to je dakle komisija za izbor članova, koja će prema predsjednicima odnosno Predsjedništvu, pošto je u Bosni i Hercegovini specifična situacija, po okončanju izbora, ići sa najmanje duplim brojem kandidata od broja članova predviđenih da ima komisija pošto još uvijek ne znamo koliko će to biti. Komisija za izbor će imati devet članova. Oni moraju ispunjavati iste uslove kao i članovi za REKOM s tim da se ovdje ne isključuje mogućnost da mogu političari ili javni funkcioneri biti članovi komisije za izbor. Prijedlog je da tri člana imenuje ministar ljudskih i manjinskih prava ili ministar pravde. Ova razlika je čisto u

ustrojstvu naših država zato što neke države iz regiona nemaju ministarstvo za ljudska prava pa se onda išlo sa prijedlogom da to rade iz ministarstva pravde, uz konsultacije i dogovor sa komisijama, odnosno odborima za ljudska prava parlamenata. Članovi Koalicije za REKOM, dakle ove organizacije, odnosno ovo o čemu je Amir govorio imaće pravo da imenuju tri člana Selekcionog panela, a oni će da biraju preostala tri člana na osnovu konkursa koji će biti raspisan. Predloženo je da trećinu članstva čine žene i predstavnici udruženja žrtava, jer mislim da je to jako bitno zato što su često na konsultacijama predsjednici udruženja govorili da bi oni voljeli da učestvuju u formiranju, ustvari, da utiču na sastav komisije koja će raditi konačni izvještaj. Također je bitno da je rečeno da će sve pristigle kandidature biti javne i da će biti objavljene na internet stranici i da bi intervjui trebali da budu javni, da javnost bude upućena u to. Data je preporuka da se pored pripadnika najbrojnijih etničkih grupa u određenim državama uključe i predlože kao članovi komisije i pripadnici drugih zajednica u toj državi, pa se nadamo da će to biti prihvaćeno. Možda bi moglo biti zanimljivo na koji način će komisija odlučivati jer u prvoj varijanti mislim da se radi o 20 članova a u drugoj varijanti o 21. Dakle prijedlog je da kvorum za odlučivanje donosi dvije trećine, mislim – bojim se da će ovo jedino načelniku Imamoviću biti zanimljivo pošto je ovo čista politika kako ja objašnjavam sastav i strukturu komisija – ali je bitno zato što bi zaista željela da vi iznesete svoje mišljenje o tome da li je dobar prijedlog na koji način da se formira komisija i ko sve da budu njeni članovi.

Zadaci REKOM-a. Među zadacima REKOM-a je detaljan opis svih slučajeva kršenja ljudskih prava odnosno individualnih i masovnih ratnih zločina s tim da, na jednom sam mjestu vidjela u objašnjenju, da je zaista nemoguće i da se već zna da za dvije, dvije i po godine, odnosno tri, nemoguće je da Komisija popiše svaki pojedinačni zločin koji se desio, ali zato je ovdje rečeno opis slučajeva kršenja ljudskih prava, dakle bitno je za neki dio da se objasni, ne znam, evo npr. za Tuzlu konkretno primjer da navedemo, kada se opiše šta se tačno dešavalo, da se stvori slika o tome šta je bilo, koliko je ljudi poginulo i na koji način. Nažalost neće se moći svaki pojedinačni slučaj objašnjavati. Također je pod dva stavljeno da se prikupe podaci o

sudbini nestalih. Ovdje se podrazumijeva da se saarađuje sa institucijama koje se u određenim državama već bave takvim poslom. Popis ljudskih gubitaka. Popis ljudskih gubitaka je nešto na što će se mislim najviše vremena da utroši i ovdje su stavljene dvije kategorije. Ne znam koliko bi ja trebala da se upuštam u to zašto je rečeno da se piše popis ne žrtava nego civila i boraca. U Haagu je o tome bila rasprava, mi smo imali slične rasprave u Bosni i Hercegovini šta je civilna žrtva rata, šta je borac, odnosno šta je vojna kategorija? Mislim da imaju neki međunarodni standardi koji to preciziraju, ali najjednostavnija varijanta koju smo mi našli za Statut jeste da se ide sa popisom ljudskih gubitaka, odnosno civila i boraca. Ono što je jako bitno i mislim da do sada niko nije uradio jeste popis mjesta zatočenja, njihov detaljan popis sa popisom zatočenika. Ja koliko znam mi u Bosni i Hercegovini nemamo popis logoraša niti imamo popis svih mjesta zatočenja. Znam da je na konsultacijama bilo puno govora o tome da bi trebalo definirati šta su to mjesta zatočenja, da se precizira, bar predstavnici udruga i udruženja logoraša, koji su vrlo aktivno učestvovali u našem konsultativnom procesu, predlagali su tako nešto i čak i u Hrvatskoj nije definirano tako da mislim da je jako bitna ova stavka oko mjesta zatočenja.

Istraživanje konteksta uzroka motiva i radnji počevši od 1980. godine koje su dovele do ratova/oružanih sukoba, ratnih zločina i teških kršenja ljudskih prava. Ja sam već objasnila zašto je predloženo da se ide sa 80-om godinom, da je to nađeno kao najoptimalniji prijedlog za sve bivše republike Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije jer, bilo je onih koji smatraju da ne treba uopće raspravljati o uzrocima i da Komisija uopće ne bi trebala da se bavi uzrocima. Međutim, puno, puno više je onih koji smatraju, ja sad govorim u odnosu na konsultacije u kompletnom regionu, ne samo u Bosni i Hercegovini, koji su rekli da bi neizostavno trebalo govoriti o uzrocima i činjenicama, koje su dovele do ovoga svega što nam se desilo, kako bi se mogao objasniti kontekst i kako bi se moglo shvatiti ono što se kasnije dešavalo. Da li imate stavove o tome da će se upravo REKOM baviti dešavanjima od 1. januara 80-ih do 31. decembra 2001. kada su završeni posljednji sukobi?

Djela u nadležnosti REKOM-a. Molim vas obratite pažnju na to da ovo nije zatvorena lista. Dakle, ovo je prijedlog ali se ne ograničava. Kada kažem koje su sve nadležnosti predviđene, reći ću vam koji još prijedlozi imaju i naravno ako vi imate neki vaš svakako ćemo ga uvažiti. Na svim konsultacijama svi učesnici su se složili da bi kršenje ljudskih prava kojima bi trebao REKOM da se bavi trebalo da budu ubistva civila i ratnih zarobljenika, zatim porobljavanje, protivpravno zatvaranje, deportacija i prisilno premještanje stanovništva, silovanje i druge teške oblike seksualnog zlostavljanja, mučenja i druga nehumana postupanja kojim se namjerno stvara velika patnja, prisilni nestanci, oduzimanje i uništavanje imovine velikih razmjera, uzimanje talaca, uništavanje vjerskih i kulturno-istorijskih objekata, korištenje civila i ratnih zarobljenika kao živih štitova. Bilo je već nekih zamjerki da se ove kvalifikacije ne uklapaju u pravne. Bitno je naglasiti da REKOM nije pravna komisija već komisija koja će se baviti utvrđivanjem činjenica, a ovi prijedlozi otprilike se svi uklapaju i u pravni kontekst s tim da se najviše išlo zaista sa prijedlozima žrtava koje su govorile o tome šta bi trebalo prioritarno da se uradi. Ono što nije ušlo na ovu listu, a što se takođe čulo kao prijedlozi na konsultacijama jeste prisilna mobilizacija građana Hrvatske u Srbiji i tzv. "izbrisani" u Sloveniji. O tome će se još raspravljati zato što Slovenija, a takođe i Makedonija bi trebalo da se priključe, ustvari već se priključile ovome procesu, ali će prve konsultacije u Sloveniji tek da budu organizirane.

Uzimanje izjava. REKOM bi trebao da ima ovlaštenja od države, od država koje ga formiraju da može uzimati izjave kako od žrtava tako od svjedoka i građana koji su bili svjedoci bilo kakvog kršenja ljudskog prav. Predviđeno je da se izjave prikupljaju u mjestima, odnosno na lokaciji, gdje živi osoba koja će svjedočiti o tome ili u kancelarijama REKOM-a, ali je takođe napravljena i mogućnost da to rade ambasade. Ja iskreno rečeno ne znam sa pravne strane kako bi se to moglo riješiti, ali mislim da je jako bitno s obzirom na to koliki broj žrtava, odnosno koliko je ljudi raseljeno, koliko naših ljudi živi širom svijeta. Dakle, sem izjava ono na osnovu čega će REKOM da pravi svoj izvještaj jeste prikupljanje dokumentacije iz nekoliko izvora. Dokumentaciju, ovdje je pobrojano otprilike sve ono što je

bitno, čine sudske presude, transkripti sa suđenja, presude kako Međunarodnog suda tako i nacionalnih sudova država koje budu podržale osnivanje ove komisije. Ovdje se podrazumijeva dokumentacija svih međunarodnih institucija kako domaćih tako i stranih koje su se na neki način bavile ovom problematikom. Meni je recimo ovo zanimljivo: pisana mišljenja eksperata i predsjednika institucija i organizacija. Doduše ovdje piše pripremljeni za potrebe REKOM-a ali imali smo nekoliko izvještaja koje su radili međunarodni eksperti o onome što se dešavalo u Bosni i Hercegovini za određene slučajeve tako da mislim da je jako bitno da se i to može koristiti. Ovdje se sada govori i o ovlaštenjima da REKOM ima pravo da koristi dokumentaciju, čak se pominje i tajna dokumentacija i ako ja koliko znam tajna dokumentacija je međudržavni problem koji mi ne možemo već jako dugo da riješimo. Preporuke su ušle u Statut, preporuke su otprilike ono o čemu je Amir govorio, preporuke za materijalne naknade, reparacije, za promjene u obrazovnom sistemu. Krajni rezultat REKOM-a biće izvještaj u kome će biti sadržane činjenice o tome šta se desilo kao i popis žrtava, to smo vam i ja i Amir već rekli, i ono što sam ja naglasila, to je da REKOM ne predstavlja sudsko tijelo i da ne može utvrđivati individualnu krivičnu odgovornost za ratne zločine i teška kršenja ljudskih prava, ali ukoliko se prikupe dokazi za neki određeni konkretan ratni zločin može ići sa zahtjevima prema tužilaštvima nadležnim za procesuiranje konkretnog djela ili sa preporukom da se to uradi. Eto, ja bih toliko.. U dnevnom redu j primjetim planirana pauza.

Jasmin Imamović: Mogu li ja prije pauze?

Dženana Karup-Druško: Može naravno! Ali morate kroz kontekst ovoga što smo pričali. Ja Vas moram zamoliti da uzmete mikrofona jer snimamo sve.

Jasmin Imamović: Dobro došli u Tuzlu. Ako vi procjenite da mi možemo nešto da uradimo kao gradska administracija, ili da mogu u onom segmentu u kojem sam ja političar da utičem na Partiju kojoj pripadam, u državnom parlamentu kada se budu donosile neke odluke, vi kažite, ja ću to shvatiti kao zadatak.

Dženana Karup-Druško: Smatrajte da imate zadatak.

Jasmin Imamović: U kontekstu ovoga što ste govorili jako mi se sviđa da se ide od 80-te. Da se ne krene od posljedice, a preskoči se uzrok. To je jako važno zbog budućih generacija. Mi pravnici nismo sebi mogli doći kada je krenula jedna kolektivna psihologija i kada je jedna psihologija mase htjela proglasiti primitivnim, diktatorskim i okrutnim ako se nekoga hoće optužiti i osuditi za verbalni delikt. Ta jedna masa laika okupljena po različitim mitinzima, kafanama, zapravo je stvorila atmosferu da se tebe smatra nacistom ako hoćeš da se nekoga optuži i osudi za verbalni delikt. A zapravo je verbalni delikt najveći delikt koji čovjek može počinuti, ono što je rekao i napisao. Pa Hitler je počinio verbalni delikt. Evo u Haagu se sudi ljudima za ono što su govorili, naredili pismeno ili usmeno i ono što su pisali. Jednostavno je masa već krajem 70-ih godina počela govoriti da je to ugrožavanje slobode. I onda su ljudi u ime, kao što se uvijek događaju zloupotrebe, u ime poštenja pa ukrade u ime svoje slobode dakle u ime slobode govora i neke demokratije itd., zapravo zanemarili i postalo je sve dopušteno. Kao da je izašao zli duh iz boce. Dopušteno je znači postalo i zagovaranje rata i zagovaranje nestanka čitavih naroda, nacija, sve je dakle postalo dopušteno. Mi smo tada bili frapirani. Ti nisi smio u kafiću progovoriti nema šanse. Odmah deset ljudi na tebe: “Aha, hoćeš da zabraniš slobodu govora, slobodu pisanja.” Pa ne, neću to da zabranim. Ne smije ta sloboda govora ugroziti slobodu drugoga. Dakle, da su organi i pravna država radili od '80. na ovamo za ono što su neki govorili oni bi već bili optuženi i osuđeni, a u svakoj državi na svijetu bili bi tako optuženi i osuđeni i možda do rata ne bi ni došlo. Dalje, dopušteno je pod silinom mase, vrlo masovna povreda ljudskih prava. Evo danas imamo da ljudi u politici osnovni metod smatraju da nema praktičnije nego apsolutna i potpuna laž. Znači veliki broj ljudi danas koristi se praktično “gebelsovskom” propagandom i neprekidno nešto ponavlja, ponavlja, ponavlja, ponavlja i onda tako dobiva neke glasove i to je cilj, a ne bolji život građana. Evo sada smo mi svjedoci, kao bila je zabrana, samo to uzimam kao primjer, ovo je vaš snimak je li tako, nije da ono nešto ide medijima pa da me neko pogrešno razumije, da

smo mi zabranili okupljanje. Pazite, zabrana okupljanja. Prvo, nisi nadležan, drugo, to bi bio čist fašizam. I sad nekoliko puta službe demantiraju, nije niko, ko to izmisli, zabranio okupljanje. Međutim, onda oni ponove to jednim saopštenjem, sačekaju da prođe sjednica Općinskog vijeća i onda hvalospjevno kažu: evo ukinuli smo zabranu okupljanja natjerali smo ih da to... Znači neprekidno takve manipulacije. A to su opasna vremena kada laž postane sredstvo. A onda je jako opasno kada ti ne možeš sebi obezbjediti sudsku zaštitu, kada te neko ko te uči demokratiji onemogućiti da štitiš svoje pravo koje može biti povrijeđeno na, recimo, slične načine. Znači od '80. na ovamo stvorena je podloga jednog vrlo masovnog ugrožavanja ljudskih prava. Tu bi stvarno trebalo upitati dosta pravnika. Recimo, mala je bila naknada štete, ako te neko ošteti, neko te zgazi autom, ti ostaneš bez ruke dobiješ besmisleno malu naknadu. Takva sudska praksa je pogrešna. To je nenadoknadivo, ne može to u parama, pa nenadoknadivo pa ti ne dobiješ ništa. Znači vidiš nekom iščupaš ruku u saobraćajnoj nesreći ili tuči, ne moraš nešto da ga nosiš. Violinisti, vonilistu ako povrediš ne moraš da ga nosiš da ga platiš kao da bi on primao platu itd, itd. Pogrešna sudska praksa. Pogrešna zaštita prava na tijelu. Pogrešna zaštita od verbalnog delikta, itd, itd, što onda vide jedna masa da je u raznim oblastima sve dopušteno i onda nastaje haos. Prije tog haosa su bili izbori. Dobra je višestranačka demokratija, ali se onda odjednom pojavila jedna armija potpunih laika jer su oni pogrešno shvatili te izbore da treba da pometu sve, od čistačice i šofera do predsjednika države. Koliko se ja sjećam bio sam u nekoj komisiji za te neke zemljišno-knjižne, ekspertnoj, propise o nekretninama, samo došao, navratio, nema niko blage veze. Mi smo znali da će u toj oblasti nastati potpuni haos. Znači vidio tamo da piše zemlja, a došao agronom. On misli to se sije. Ti ne možeš vjerovati svojim očima. Zamoliš onu sekretaricu da ti spoji direktora Republičke uprave za imovinsko-pravne poslove, a ona pita znate li telefon? A samo taj broj ona treba da zna. Onda smo se okupili Pero, Simonet i ne znam koliko nas je bilo, pokojni Drago Bago, Hilmo Pašić, Blagoje Vesković, ja. Šta je ovo? Ovo će nastati haos. A mi znamo kakav haos može nastati. A to mi je samo jedna oblast. Taj imovinsko-pravni haos kakav je nastao oko ovih stanova. Ogromni kapital za otkup stanova. Koji haos je dugoročni haos? Uzima državi

sve i ona gubi sve i ne može da riješi ni jedan problem, itd. Pa onda ova privatizacija i ostalo. Znači jako mi se sviđa, neka ste me Dženana “povukli” za jezik, meni nije mrsko govoriti. Hvala Vam. Da je od '80. godine da se ide i moj prijedlog je da se koriste, dobra je recimo knjiga Roberta Donija, ona biografija Sarajeva. On je napisao “Biografija Sarajeva”, ustvari on govori o čitavoj SFRJ. Pa mogao je znači komotno napisati “Biografija Tuzle” ako je taj kontekst, gdje baš Sarajevo da spomene. Znači malo tih eksperata, historičara stranih, oni gledaju sa strane, objektivnije, iz daleka, itd. Ipak smo mi ovdje emotivno vezani i ja bih vam predložio kada se radi o ljudskim pravima, molim vas kada se radi o medicini, o hirurgiji, onda pitamo hirurge, kada se radi o ljudskim pravima, pravnike, eksperte. To je nama u pravu sve vrlo jednostavno. Da je primjenjivan zakon i tadašnji Ustav moglo je da ne dođe do rata, a da je politika dopustila pravosuđu da to radi. I sada bi to pravosuđe moglo da radi objektivno i sve bi bilo jednostavno. Očistili bi se ti predmeti, ne možemo više čekati, da nam je da živimo. Jako je koristan rad ove komisije. Ja vam želim sve najbolje i ovdje ste uvijek dobro došli. Hvala.

Dženana Karup-Druško: Hvala Vama puno. Da li želi još neko nešto da kaže, pa ćemo na pauzu, kafa nas čeka. Ja vas samo molim, s obzirom da sam rekla da se snima, svaki put kada se javite za riječ samo da nam se predstavite zbog naših transkripta.

Dragislav Mijanović: Ja sam iz Udruženja ratnih vojnih invalida Zvornika. Ja se ne bih složio, a to sam i u par svojih diskusija rekao tokom rada REKOM-a u prošlim vremenima da ne možemo uzeti od '80. godina. Osamdesete godine su godine pa do devedesetih kada je narod fino živio, ali u samom narodu, u sva tri nacionalna korpusa stvarala su se jezgra nacionalizma, a ta jezgra nacionalizma su počela i počinju od '41. Sjetite se sedamdeset prve godine šta se isto desilo nama u Bosni. Šta se moglo desiti? Da li znate ili da ja napominjem, ubačenu grupu, koja je tada htjela da ruši državni poredak one Socijalističke Republike Jugoslavije. A to su sve ta žarišta u sva tri nacionalna korpusa, koja su htjela da razbiju po svaku cijenu onu Jugoslaviju, a tome svemu je pridonio Zapad. Zapadu nije odgovarala jedna socijalna država u sjedištu Evrope. Prema tome oni su htjeli sa

svim silama da to urade, pa prema tome ja na svim mjestima, i najvjerojatnije će se uključiti Savez ratnih vojnih invalida Republike Srpske koji broji preko 12.000 ratnih vojnih invalida u REKOM i nastojaćemo da ne prihvatimo od osamdesete godine već od '41. Ja bih vam još nešto napomenuo samo da znate. '90. godinu ja sam radio u "GRASU" u Sarajevu. Bio sam tamo jedan šefić, sada nije bitno šta. Devedesete godine u aprilu mjesecu već smo našli par blokova koji su u autobusu ostali od Patriotske lige i "Zelenih beretki". Možete misliti u Bosni i oko Sarajeva šta se nama tada dešavalo, a mnogi nisu znali. Devedeseta godina. Znači ti sada živi dokazi stoje. Čovjek koji je pisao to je moj jedan kolega koji je prepoznao rukopis svog komšije. Znači Bošnjak je. Ti dokazi se spremaju i REKOM će biti prvi obaviješten i imati te prave informacije i pravu istinu na licu mjesta. Hvala vam.

Dženana Karup-Druško: Kafa se hladi. Poslije pauze nastavljamo.

PAUZA

Dženana Karup-Druško: Koliko vidim, svi smo se lijepo smjestili nakon pauze. Nadam se da ste se lijepo odmorili. Neposredno pred pauzu Mevludin Lupić se javio za riječ. Izvoli Mevludine.

Mevludin Lupić: Hvala Dženana. Ja ću iskoristiti priliku da poselamim i pozdravim sve prisutne. Ja sam iz Udruženja "Porodice zarobljenih i nestalih lica" opštine Zvornik i dolazim iz Zvornika. Pokušaću svakako dati svoj doprinos u radu ovog konsultativnog procesa i učestvujem već više od dvije godine u lokalnim konsultacijama, regionalnim i na forumima. I na prošlom Forumu u Novom Sadu ja sam bio u radnoj grupi koja je imala mandat, odnosno raspravu o mandatu i ja sam tada u Novom Sadu i dao neke svoje konkretne prijedloge, čak štaviše postavio sam i nekoliko pitanja očekujući da ću na njih u ovom narednom periodu dobiti odgovore, ali pokušaću da budem kratak, a da se osvrnem na ono najvažnije, najbitnije pa ću lagano komentarisati o Statutu i pokušaću da krenem redom član po član Statuta. Odmah ću dati svoju primjedbu na član 5. Statuta. Mandat trajanja REKOM-a obuhvata period od dvije godine.

Ono što ja mislim da je to kratak period za prikupljanje svih činjenica o počinjenim ratnim zločinima i drugim teškim kršenjima ljudskih prava. Mislim da je taj mandat od dvije godine prekratak da bi se prikupile sve činjenice. To je primjedba na član 5. Statuta pa ću reći o članu 10. Statuta. Ova opcija A je prihvatljiva. Ne bi je čitao imaju svi Statut pred sobom i kada je u pitanju bar Udruženje koje ja predstavljam ova opcija A je prihvatljiva i mogu i činjenično obrazložiti zašto. Ovdje se navodi da se iz Bosne i Hercegovine bira pet članova, a svi ovdje prisutni znamo da je u Bosni i Hercegovini bilo najviše počinjenih ratnih zločina i najviše kršenja drugih ljudskih prava u ovom periodu.

Član 21. Pokušaću lagano da bi me mogli svi pratili. Ja sam rekao da vremenska i teritorijalna nadležnost REKOM-a, ovdje je naglašeno tačno po datumu od kada do kada i teritorijalna nadležnost, i reći ću da se slažem sa početkom, to je 1. januar '80., ali se ne bi baš složio da to bude 31. decembar 2001. godine s obzirom da ako imamo činjenicu da se u Bosni i Hercegovini još uvijek potražuje negdje oko 10.000 nestalih osoba mi danas imamo situaciju da danas neko u Bosni i Hercegovini krši naša ljudska prava sakrivanjem masovnih grobnica i ono što mislim da bi ipak mandat ove komisije trebao da bude je da mi u što kraćem vremenskom roku dođemo do saznanja i informacija gdje su masovne grobnice, i, svakako, da sudski organi dođu do informacija ko su oni koji i danas prikrivaju dokumentaciju o masovnim grobnicama na teritoriji Bosne i Hercegovine. S toga mislim da je ovaj datum, to je bar mišljenje organizacije iz koje ja dolazim, da je 31. decembar 2001. godine nekakav krajni rok gdje bi se vršilo dokumentovanje činjenica, da bi taj rok, danas 18 godina nakon rata, ili devet godina nakon ovog datuma, to je ono što želim da potkrijepim činjenicama. Član 22., djela u nadležnosti REKOM-a. Kršenja prava kojima se REKOM bavi uključuju, ali se ne ograničavaju. Ja sam na Forumu u Novom Sadu isto tako dao primjedbu. S obzirom da sam sada izrekao jednu činjenicu, a evo i nakon ove 2001. Godine, ili evo od '92. godine do danas se krše naša osnovna ljudska prava gdje ne možemo doći do informacije o lokalitetima i o licima koja su izvršila ta masovna ubistva. S toga ne znam kako bi okarakterisali ovdje imamo pobrojano, znači a, b i c, sve, ali kako i koja su to naša ljudska prava koje neko krši danas za

prikrivanje masovnih grobnica. Znači ovdje ne vidim taj dio. Imaju prisilni nestanci, mučenja, oduzimanje i uništavanje imovine, uzimanje talaca i sve ostalo obuhvaćeno, ali ipak mislim da i danas u Bosni i Hercegovini možda i šire neko krši naša ljudska prava. Stoga ukoliko je moguće, ne znam kako kvalificirati taj dio kršenja ljudskih prava, ali mislim da ipak neko krši naša ljudska prava tako da bi komisija znači mogla da se rukovodi tim dijelom. Član 36, stav 2 i 3. Takođe na Forumu sam dao primjedbu, a i sada ću pokušati da ponovim ovu primjedbu. Zamolit ću vas za malo strpljenja s obzirom da ću pročitati oba ova stava: da komisija predloži osuđenog izvršioca krivičnog djela za djelimično pomilovanje, ako to nije u suprotnosti sa zakonskim odredbama odnosne zemlje, ako REKOM-u saopšti podatke od značaja za otkrivanje lokacija sa ostacima nestalih osoba ili za otkrivanje drugih počinitelja. A ako je već osuđeni izvršilac ili naredbodavac i ako već izdržava kaznu imao je priliku već ranije da to kaže na Sudu ako je želio to da kaže da mu se to naravno uzme kao olakšavajuća okolnost. Ja ne vidim da će jedan izvršilac, osuđenik, izvinjavam se, neko ko je osuđen zbog izvršenog krivičnog djela ratnog zločina sada nakon nekoliko godina izdržavanja kazne prihvatiti da komisiji kaže, ne prihvatiti nego bojim se određene zloupotrebe, jer on već izdržava kaznu, a imao je priliku na Sudu i u svojoj odbrani da kaže ko su drugi počinitelji i gdje su lokaliteti i smatram da bi mu se to uzelo u razmatranje kao olakšavajuća okolnost, bar bi sudovi tako prihvatili ili tužilaštva. Ili ovaj stav 3. da predloži vanredno ublažavanje kazne ako lice saopšti REKOM-u podatke od značaja za otkrivanje lokacije sa ostacima osoba ili za otkrivanje drugih počinitelja. Mislim da su stavovi 1, 2, i 3. usko vezani tako da obrazlažući ovo sve želim da kažem da ako je neko želio to da kaže imao je priliku u svojoj odbrani ili tužilaštvu ili da bude svjedok saradnik ili već kako, imao je priliku. Ne znam, bojim se opet neke zloupotrebe jer komisija da predloži vanredno ublažavanje kazne nekome ko već izdržava kaznu za nešto što je počinio. Obrazloženje je znači isto kao i u prethodnom stavu. To je ono otprilike što sam ja želio reći i naravno ne slažem se da, ovo je samo primjedba na komentar prethodnog kolege koji je govorio da se treba krenuti od 1941. Godine, mislim da bi to nama oduzelo vrijeme. Nama je cilj pokazati šta se desilo pred samo izbivanje rata, u toku rata

i naravno da se ovo već jednom privede kraju jer od '92. godine do danas je već 18 godina i ovo vrijeme prolazi svakako i reći ću da je gospodin Kulaglič rekao da vrijeme nije naš saveznik i da ovo treba što prije krenuti. Toliko za sada i hvala.

Dženana Karup-Druško: Hvala Mevludinu. Vi ste se javili. Samo se predstaviti molim Vas?

Hazim Mujčinović: Pozdravljam sve prisutne. Ovo nije prvi put da učestvujem u konsultacijama. Imali smo priliku u Vlasenici organizovati jedne slične konsultacije. Počecu time da zločin koji se svakodnevno pominje ne smije se, naravno, zaboraviti, ali isto tako prepričavanje događaja i istine može dovesti do novih zločina. Jer, ako budemo samo prepričavali, čula-kazala itd., a preskakali neke važne činjenice onda nam se može desiti nešto još gore. Tim prepričavanjima mladi se odgajaju za mržnju i spremanje za nove zločine. Svjedoci i suđenje, konkretno znači u našem slučaju u našem Udruženju. Šta i kako pomoći? Svjedocima na suđenjima koji su u našem slučaju nakon svjedočenja o teškim zločinima bili osuđeni da se svakodnevno, jer se radi o populaciji povratnika, da se svakodnevno susreću sa ljudima koji su počinili ratne zločine, koji su bili upravitelji logora, našli su svoje mjesto pred Sudom Bosne i Hercegovine, ali su još uvijek u procesu. Sve dok mi, i svako u svom nacionalnom korpusu, budemo štitili zločince, odnosno skrivali istinu, kako reče i prethodnik, osuđeni smo na strahovanje za svoju budućnost ali i budućnost djece koja će doći nakon nas. Jer ja sam bio dijete kada su se zločini dešavali, a to da li je neko pisao flomasterom ili spremao nešto zaista ne znam. Ja znam šta se konkretno dešavalo, kao i mnogi od nas ovdje, odnosno ako bude neko skrivao istinu osuđeni smo na svoju lošu budućnost. Lokalni i državni zvaničnici kao što reče gospodin Kulaglič, kupe svoje poene time što se pojavljuju na komemoracijama. Pozitivna je stvar da je srbijanski Parlament osudio zločin u Srebrenici, ali šta je sa osudama svih ostalih zločina koji su se desili od mjeseca aprila do mjeseca jula '92. godine u Podrinju kada je kompletno Podrinje iseljeno, pobijeno, a sada su tu masovne grobnice, znači 12 opština je u pitanju. Čak više ne uzimam gornji sliv rijeke Drine. Danas imamo znači predsjednike država, ne lokalne

zvaničnike, koji običu Srebrenicu, ali isto tako se ne poklone žrtvama Zvornika, žrtvama Vlasenice, žrtvama Šekovića ili Prijedora i tako dalje. To su sasvim rijetki slučajevi. Imamo primjere gdje se zabranjuje žrtvama da posjete stratište kao što je Kravica, gdje samo jedan lokalni zvaničnik iz reda drugog naroda dođe i pokloni se tim žrtvama, a iz policije je naređeno, odnosno vlast je naredila da se ne smije prići tom lokalitetu. Pitanje za gospodina Kvesića Anđelka: Šta je sa, kako sam čuo kasnije, neregistrovanih je mnogo, ustvari nema registrovanih, kako registrovati ljude, odnosno kako registrovati logore koji nisu od Međunarodnog crvenog krsta registrovani u vrijeme rata? Mi imamo par slučajeva, to je za Krajinu, tamo za Prijedor i onaj dio gdje su registrovani logori odnosno Bijeljina - Batkovići ali mi imamo konkretan slučaj logora Sušica koji je bio od 21. aprila 1992. godine do 24. septembra, 25. septembra kada je taj logor zatvoren time što su ljudi poubijani. Konkretno u Vlasenici. Kako registrovati ljude koji su to prošli, jer je prošlo na desetine hiljada ljudi kroz taj logor iz istočne Bosne? Tu se radi o desetinama opština, od Goražda do Kalesije. I kako napraviti taj spisak logoraša. Zahvaljujem?

Dženana Karup-Druško: Anđelko hoćeš ti? Evo Anđelko će odgovoriti odmah.

Anđelko Kvesić: Ja ću pokušati, budući da nisam pravnik, ali budući da sam dugo uključen u iznalaženje mogućnosti, ostvarivanje općih i posebnih prava logoraša reći prvo da sve tri udruge, dakle iz sva tri korpusa koja žive u Bosni i Hercegovini, nisu pronašli pravu definiciju šta je logor? Dakle neki tvrde da je logor samo prostor koji je ograđen žicom, pa sam ja čak na jednom mjestu govorio da ako je negdje na otvorenom prostoru negdje u zatvorenoj prostoriji kada bi birao mjesto na kojem bi radije boravio. Kažu ne bi birao. Ali da si u situaciji da probireš i to čovjek koji kaže da je bio i sudija i pravnik. Ja mu kažem, ja bih volio biti na otvorenom mjestu. Makar imam čist zrak, a sve mi je drugo isto, ili slično. Prema tome da bi se utvrdio spisak logoraša morali bi imati prvo zakon o kome je tek sada set zakona u Bosni i Hercegovini u nacrtu i on je vjerojatno, rekao bih politička igra da se dobije što više glasova. Ne vjerujem da će do

izbora biti usvojen, jer o logorašima se govori kao žrtvama rata, ali, ustvari, Zakon o ratnim stradalnicima je i ujedno ono i, i logoraši. A u ovom novom predviđenom zakonu, koji tretira kaže žrtve torture iz proteklog rata mi smo uključeni sa civilnim žrtvama i ono sa čime se ja ne slažem, civilne žrtve jesu žrtve rata, ali nisu žrtve torture. Dakle, ne mogu se poistovjetiti jer se razlikuju. Imaju tamo posebno rasčlanjeni, odnosno, razdvojeni opća i posebna prava logoraša i opća i posebna prava civilnih žrtava rata. Ja sam mišljenja, a i populacija iz koje dolazim je mišljenja da je bolje i loš, nego nikakav zakon. I nastojaćemo svim silama da se usvoji zakon o logorašima, a na temelju međunarodnih standarda moramo izgraditi jednu zajedničku definiciju što je ustvari logor. Na temelju toga i registrirati. Pazite, kada je u pitanju naše zakonodavstvo veliki je problem što dokumenti, jedino se priznaje za sada, zvanično se priznaje odnosno najpriznatiji je i pred sudom status logoraša onaj koji ima certifikat od Međunarodnog crvenog križa. Čak se ni certifikat lokalnog ne priznaje, jer oni smatraju da je to mogao biti plod nekakvog podmićivanja. Međutim, postoji i tzv. upravno-pravni postupak na temelju kojeg se može utvrditi status logoraša, a on je po međunarodnim standardima, ako je čovjek bio dakle ograničen u svojim osnovnim ljudskim pravima, dakle pravima na kretanje, boravio negdje na nekom prostoru više od 72 sata, to znači tri dana. Kažem vam, vrlo je teško utvrditi, jer sud priznaje čak i zapisnike koje su vodile Komisije za razmjenu. Međutim, ti Zapisnici su uglavnom privatna arhiva, koju neki često unovčuju, pa kažu da će mu dati potvrdu ako mu dâ 50 maraka, što je strašna stvar. Dakle, prvi i osnovni zadatak je kada su žrtve torture odnosno logoraši i jedni od žrtava torture jer nisu samo oni, je da budu učlanjeni, da za njih bude usvojen zakon na temelju koga će oni ostvarivati prava, a onda će sve drugo ići lakše. Popisi nisu problematični, premda se kod nekih udruga vodi takav postupak da, recimo, dva svjedoka, koja imaju certifikat Međunarodnog križa uz prilog svog certifikata i svoju osobnu izjavu mogu dati legitimitet nekome da je bio logoraš. Eto toliko. Hvala.

Dženana Karup-Druško: Hvala Anđelko. Dalje ko se javlja? Izvolite Fikrete.

Fikret Grabovica: Ja vas prvo želim sve pozdraviti i moram konstatovati da me iznenađuje ovakvo mali broj prisutnih s obzirom da je pozvano, koliko znam, sedamdeset i koliko udruženja. Pored toga želim da konstatujem da po meni iako sam ja tek drugi put prisutan da se sve ovo po meni odvija sporo, da se gubi puno vremena, a, naravno, vrijeme nas žrtava rata nije saveznik. Tu bi trebalo nešto poduzeti i na većem prisustvu i da se sve ovo ubrza jer ovo stvarno teče sporo. Možda je razlog i u sljedećem što ću istaći. Mislim da treba raditi, da se treba angažovati da entuzijazisti trebaju, posebno kada je u pitanju ova komisija, da trebaju tu čestiti i hrabri i moralni likovi, jedino oni mogu iznijeti teret ove zamišljene strategije REKOM-a. Da je to tako ja mogu potvrditi iz svog ličnog iskustva. Udruženje koje ja predstavljam postoji svega tri godine. Međutim, mi u tom Udruženju radimo, kako bi rekao punom parom, a da to stoji mogu vam reći da smo do sada uspjeli da formiramo bazu podataka za 523 djece sa relevantnom dokumentacijom. Znači podaci iz više izvora ne samo iz jednog. Da smo mnogo toga učinili na ostvarenju istine, da smo mnogo toga učinili na čuvanju istine, da ne nabrajam. A evo u ovom proteklom periodu i najvjerojatnije i u ostvarivanju pravde, zapravo radi se o tome da smo pripremili i napravili monografsku studiju koja će biti na 880 stranica, zapravo nju smo pripremili u saradnji sa Institutom za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava. Sa sigurnošću mogu reći da će to biti jedno izuzetno naučno-istraživačko djelo koje će pored ostalog da sadrži i rekonstrukciju opsade Sarajeva i okolnosti pod kojim su djeca ubijana u opsjednutom Sarajevu. To je bio mukotrpan i dugotrajan posao, međutim, eto mi smo to uspjeli da uradimo i ta knjiga će da sadrži mnogo argumenata, mnogo dokaza i mnogo okolnosti pod kojim su djeca ubijana. Želim zapravo da istaknem da se mora i treba raditi i truditi i onda rezultati ne mogu ni izostati. Da ovo što govorim nije prazna priča može vam potvrditi i ovo da sam prije mjesec dana imao sastanak sa gospodinom Sergeom Brammerzom, kojeg je izuzetno zainteresovala tema o kojoj sam mu ja govorio tako da je poslije deset dana poslao svog šefa kancelarije u Sarajevu Hauarda Clarka koji je sa mnom razgovarao i diskutovao nekih dva sata i da je bio zadivljen i impresioniran sa onim šta naše Udruženje radi i koliko

je postiglo i šta je učinilo do sada. Naravno, dogovorili smo daljnju saradnju. Ovo ne govorim da bih ja pohvalio rad Udruženja nego govorim sa kakvim pristupom treba da se radi, posebno REKOM, koji je od izuzetnog značaja i koji ima stvarno opravdane ciljeve i strategiju i od velikog je značaja. Još bih prodiskutovao samo nekoliko članova predviđenog Statuta, zapravo radi se o članu 10. gdje se predviđa koliko treba da bude članova nekadašnjih, zapravo današnjih država. Mislim da je neophodno da iz Bosne i Hercegovine bude pet članova iz više razloga. Mislim da to ne trebam objašnjavati, jer ako budu tri člana onda će to, naravno podrazumijeva se biti jedan Bošnjak, a iz Srbije će biti četiri, iz Hrvatske četiri itd, da ne obrazlažem. Kada je u pitanju popis ljudskih žrtava mislim da će tu biti potrebno da se napravi revizija. Navešću samo jedan primjer. Mnoge žrtve iz sredine iz koje ja dolazim, koje su ubijene kao civili za vrijeme ručka, za vrijeme potrage za vodom i hranom, itd. su vođeni kao borci, zapravo oni su ubijeni kao civili i da dalje ne navodim to je jedan od primjera. Još kada je član 21. u pitanju, vremenski period od kada se treba baviti REKOM mislim da je to 1980. godina. Da ne bih obrazlagao, ponavljao mislim da je gospodin Imamović dovoljno obrazložio zbog čega i iz kojih razloga. Toliko, hvala.

Dženana Karup-Druško: Hvala lijepo Fikrete. Dalje. Izvolite.

Dragislav Mijanović: Ja bih opet podstakao da ne možemo prihvatiti '80. godinu iz više razloga i još bi vas samo podsjetio da sva udruženja iz Republike Srpske, koja dolaze, imaju stvarno jedan problem, a taj je što vide čemu sve ovo vodi i zato postaju jedni ležatori i većinom ne dolaze na sve ove sastanke. Ja bih još napomenuo član 10. gdje Bosna i Hercegovina bira pet članova ili članica. To je mali broj ako uzmemo da imamo tri nacionalna korpusa u Bosni i Hercegovini i od ta tri nacionalna korpusa neka bude po dva člana to je šest, gdje su nam manjine. Vidite, ja sam stvarno govorio i kada smo htjeli da oko ovoga Statuta i napominjao i opet smo ih izgubili iz vida i stvarno napominjem ponova da manjinâ nigdje nema ovdje.

Dženana Karup-Druško: Možete li dati konkretan prijedlog, kakav po Vama trebao da bude sastav komisije?)

Dragislav Mijanović: **Znači 6 + 1, manjine sedam da bude član iz Bosne i Hercegovine.** Dalje, kolega koji je prethodno govorio, dva tri puta napominje Sarajevo u okruženju, Sarajevo okupirani grad. Stvarno da vam kažem Sarajevo nije samo tri opštine, Sarajevo je 11 opština. Vi znate da je Sarajevo bilo podijeljen grad, Grbavica gdje je Grbavica, gdje su Dobrinja, gdje je Ilidža, spomenik gore, prema tome stvarno ne mogu da vidim, Stari grad. U Starom gradu Hreša, Hrid, Mrkojevići, Mrkojevići jel' to grad, gradska opština, mjesna zajednica jel' to opkoljeni grad. Ko je živio u Mrkovićima, pa ove Sarajlije ja sada pitam i volio bi da mi ovdje oči u oči kažu, ako smo ljudi, ako nešto hoćemo da uradimo ne možemo tako pričati. Stvarno ne vidim da je Sarajevo bio grad u okruženju. To je bio podijeljeni grad. Radilo se i poslije tri... Evo vidite smijeh. Grbavica, ja bih molio "Bristol" hotel. Do "Bristola" su sve bili znači Srpska Republika, opština Centar. I zato bi želio da sa tačnim podacima kažete tačno je i drago mi je od prethodnika što je rekao otprilike broj djece, 500 i nešto, ima ih sigurno više dok se ne istraži ali ona cifra od 20.000, 25, 30 stvarno je smiješna. Ja se zahvaljujem prethodniku, a ovom gospodinu iz Zvornika što je rekao za traženje da se ne slaže sa 2001. godinom, tačno je to. Mi imamo još mnogo porodica koje traže svoje poginule, nastradale i do danas ih nisu našli. Moramo se s tom činjenicom složiti, moramo natjerati one koji znaju o tim grobnicama da kažu, ali prvo moramo prozvati Komisiju Bosne i Hercegovine na čelu sa Amorom Mašovićem, koji je i danas bio pozvan, nije došao, da tačno kaže u čemu je razlog, zašto krije. Evo, vi vidite samo za pukovnika koji je nađen u Rogatici koliko se njegovo tijelo skrivalo samo radi politike. Vjerujte, vjerujte ja sam ukazivao i prošle godine u Zvorniku, dobro se sjetite mojih riječi da je on nađen i da se nalazi u Visokom. Smijale su mi se nevladine organizacije iz Srebrenice, tamo iz Višegrada i tako. Evo istina je. Vjerujte svaku riječ koju izgovorim ovdje pred vama moje godine ne dozvoljavaju da lažem nego je istina. Hvala vam.

Dženana Karup-Druško: Hajde Fikrete odgovorite. Mogu li samo ja da zamolim prije toga. Molim vas, jedan od preduslova da mi pričamo o ovoj komisiji i da napravimo nešto, jeste da uvažavamo jedni druge, da uvažavamo ono što se desilo, da uvažavamo lične tragedije i činjenice koje ljudi iznose. Dakle, nemojte molim vas imati potrebu kada govorite da demantirate drugoga, govorite o vašim preporukama, savjetima, u svemu nema nikakve potrebe da dižemo tenzije ovdje. Samo to što sjedimo zajedno meni govori da smo mi spremni da uđemo u jedan projekat koji bi trebao svima nama da donese neku bolju budućnost. Generacijama koje dolaze iza nas da ostavimo nešto što će pokazati šta se desilo. Izvolite.

Fikret Grabovica: Ja ću samo kratko. Ja sam pristalica govora jezikom argumenata, a ne argumentom jezika pa ću vrlo kratko. Da je Sarajevo bilo u opsadi dovoljno je samo da se kaže da je prokopan tunel, tunel da bi se priključili na “infuziju”, da bi grad preživio. Mislim da ne treba dalje pojašnjavati i objašnjavati. A kada je u pitanju broj nikad nisam još čuo cifru od 20.000. Neki izvori govore da je 1.600 djece ubijeno u gradu Sarajevu. Međutim, ja sam naveo 523 sa dosadašnjim prikupljenim podacima sa relevantnom dokumentacijom, što znači iz više izvora. Između ostalog tu je došao roditelj, prijavio dijete, dao izjavu, dao svoje podatke, donio izvode iz Matične knjige rođenih, Matične knjige umrlih, potvrda o smrti iz bolnice od ljekara, itd., pa izvor iz “Pokopa”, iz bolnice itd. Međutim mi imamo spisak od još nekih 500 imena. Sada predstoji istraživanje i naravno prikupljanje relevantne dokumentacije, prema tome ja nikada ne želim da špekulišem, samo govorim ono što je argumentovano. Hvala.

Dženana Karup-Druško: Hvala Fikrete. Samo Amir prije toga.

Amir Kulaglič: Ja ću kasnije).

Goran Dražić: Hvala. Ja predstavljam Udruženje građana “Zajedno do istine” iz Banja Luke. Trenutno sam se javio zato što sam malo zatečen ovakvim načinom diskutovanja nas koji smo se okupili oko ove ideje. Ona mi se suštinski ne dopada jer ja mislim da mi nismo

ovdje zbog toga da bismo mi prezentirali neko svoje viđenje bilo kojeg događaja ovdje ili ondje. Imamo određeni dnevni red ove današnje konsultacije. Ja bih predložio svim prisutnim da se uzdržimo od komentara i ličnih viđenja, da se držimo dnevnog reda pa ćemo onda korak po korak doći do onoga šta nam je činiti u konkretnim slučajevima da bi ova diskusija zaista imala smisla, jer ako budemo nastavili na ovakav način kako je čini mi se počelo neće biti dobro. Mislim da je prije svega nacrt Statuta trebalo dostaviti ranije pa bi sigurno i ove primjedbe bile možda kvalitetnije, ali pretpostavljam da za to ima vremena pa se može to sigurno i naknadno dostaviti pa i u pisanoj formi ako je potrebno. Ja sam samo ovdje zapazio da osim što su kolege rekly i predložile sa čim se u suštini slažem da imaju neki članovi koji jednostavno nisu obrađeni. To su, recimo, status finansiranja koji nije uopšte urađen, nema nikakvog predloga. Upotreba jezika nije određena, tekst zakletve, imuniteta, a posebno završne odredbe nisu apsolutno nikako definisane počev od raspuštanja kada za to dođe vrijeme, arhive s obzirom da pretendujemo kako vidim čak i na arhivu Haškog tribunala da se to zaista mora regulisati i nadzor, jednostavno se moraju regulisati zbog mnogih pitanja da ja sada ne elaboriram zašto, kako, svima je jasno šta u tim arhivama može postojati i postoji da su one jako dragocjene za buduće vrijeme i jednostavno su to stvari koje se mogu sigurno riješiti. Ja bih rekao da je ova inicijativa zaista za svaku pohvalu, ima veoma visoke ciljeve i može da dâ veliki doprinos u izgradnji budućeg društva u Bosni i Hercegovini, a i u svim drugim republikama bivše Jugoslavije koje su bile zahvaćene u većem ili manjem obimu ratnim dejstvima ili oružanim sukobima, sasvim je svejedeno oko tog termina. Termine ćemo lako riješiti, ali je suštinsko pitanje kako doći do istine znajući da ona prva u ratu strada, a evo mi vidimo da ni poslije ovoliko godina ne može da dođe na vidjelo. Prvu zamjerku koju svi imaju u Banja Luci, to ću ponoviti danas je odnos vlasti, ja sam iz spiska pozvanih uočio da su pozvani svi relevantni, počev od gospodina Mašovića, Bogdanića iz Instituta, Velimirovića itd., vidim niko se nije odazvao što meni jasno govori da oni nisu zainteresovani za ovakav projekat i to meni opet govori, poštujući optimizam gospodina Kvesića i ja sam optimista, ali sam podobro skeptičan u odnosu vlasti svih republika. Malo je i nezgodan ovaj

trenutak da vam kažem. Cilj je da se dobije do polovine godine da inicijativu za REKOM prihvate sve zemlje bivše Jugoslavije. To će svugdje biti malo teže, a u Bosni će sigurno biti najteže. Izbori su. Svi mi znamo kako se vode kampanje, svi mi znamo dokle naši političari sežu i šta je na kraju njihov primarni interes što bi građani na kraju morali da prepoznaju koje su to snage koje će njima obezbjediti bolju budućnost, a ne da kroz, ja bih rekao poniženja žrtava po svim osnovama, da oni dođu kao što su kolege rekly pojave se tamo na nekom skupu i zajedno već 15 godina od završetka rata činite vrlo malo. Ja sam ubijeden da su oni htjeli da su to mogli daleko brže, daleko kvalitetnije uraditi pa možda mi danas ne bismo o tome ni razgovarali možda nas ne bi uopšte bilo. Ovo jeste potrebno, ali treba znati da će biti problema, da će biti opstrukcija prije svega od vlasti. Jer, ja vidim, i ovo je za mene ovdje jedan vid opstrukcija, sigurno bi smo mi i predstavnici, ja lično i sve moje kolege imali šta da pitamo gospodu iz vlasti, koji su plaćeni vrlo dobro za te poslove, šta su radili itd. Što se tiče perioda koji treba obraditi zaista je teško reći ali ove dvije godine će biti kratke za ovoliko postavljenih ciljeva da bi se oni zaista kvalitetno uradili imajući to saznanje da je vrijeme naš protivnik ja apsolutno podržavam kolegu prethodnika koji je rekao da se ovdje zaista mora raditi brzo, direktno sa jasnim ciljevima i načinom, metodologijom rada kako doći do toga i ja se slažem i moj utisak je da ovo dosta sporo teče. Ne mogu nikome lično staviti zamjerke jer nisam konkretno u tom nekom procesu gdje bi mogao reći koji su problemi, koji sigurno postoje, i da li to može brže. Imajući u vidu dobru namjeru ja sam uvjeren da ljudi koji rade u ovom Koordinacijskom vijeću, znači ako sam dobro shvatio, da čine maksimum napora da dođu do onoga što je neophodno da bi se zaista radilo kako treba.

Nije sporno da kažem hoćemo li mi početi od '80. godine i tako dalje. I gospodin gradonačelnik je rekao neke stvari sa kojima se ja lično ne bih mogao složiti. Ne želim da repliciram, žao mi je što nije tu, mi imamo pravo na neko svoje viđenje zašto je na neki način došlo do rata, ko je za to kriv itd., trebate shvatiti da su '80. godina narodi bivše Jugoslavije živjeli solidnim životnim standardom, da smo bili ispred mnogih zemalja današnjih članica Evropske unije po

ekonomskom razvoju, obimu proizvodnje, kvalitetu proizvoda itd., tako da je ne bih mogao da dijelim to mišljenje da zakoni nisu bili baš dobri, ne bi mogao ni to da dijelim zato što je svima nama poznato da je masa tih zakona naslijeđena u ovim današnjim republikama i mnogi od njih su još uvijek u primjeni. Ne bi to bila, možda, najvažnija stvar ako mi upadnemo u zamku, kao što nama to političari predstavljaju, da su uzroci rata u tom nekakvom sistemu itd., a ja vam garantujem da sigurno 80 posto građana Bosne i Hercegovine kada bih ih danas pitali da li bi vratili onaj sistem da bi glasali za taj sistem. Mislim taj način socijalne pravde, mogućnost obrazovanja itd., oni danas koji nose doktorske titule i visoke titule, na način kako su oni organizovali obrazovanje i koliko traže za to obrazovanje, ne bi nikada izašli iz opanaka i ne bi došli do doktorske diplome tako da mislim da je to bio sistem socijalne pravde koji je bio najbolji i koji ovi narodi neće nikada više doživjeti. Ja sam tog mišljenja, svako ima pravo na svoje, ali da ne obrazlažem dalje koja je bila pravna sigurnost građana, a koja je danas kada imate da se ljudi ubijaju po ulicama, kao nekada na Divljem zapadu, počinioci se ne otkrivaju itd. Teško je govoriti da je onaj sistem bio lošiji od ovoga. Što se tiče ovih opstrukcija i vremenskog trajanja završetka REKOM-a, do kada je taj period, ja bih se složio sa kolegama koji su rekli da se ne treba ograničavati na taj period, jer mi imamo sigurno strašna kršenja prava žrtava i članova njihovih porodica od svakog onog pojedinca ili institucije koji na bilo koji način vrši opstrukciju u pronalaženju, identifikaciji žrtava i sankcionisanju počilaca. Sigurno da bi to trebalo urediti zakonom u smislu da se zaista stave oštre sankcije kao prijetnja onima koji bi se drznuli da danas čine nekakve stvari u tom smislu, ili koji su počinili da danas čine takve stvari da bi otežali pronalaženje kao što je primjera radi, premještanje grobnica itd, itd. To bi zaista trebalo ugraditi kao jedan od ciljeva i to da se ide prema organima vlasti da se donese takav zakon, jer ljudi ja koliko znam, ne znam u koje to djelo spada po nekom sadašnjem krivičnom zakonu, ali mislim da nije moglo biti obrađeno jer nismo prije imali mogućnost činjenja takvih krivičnih djela što ono svakako jeste. Eto ja bih toliko i na kraju bih ponovio ono sa početka, zaista hajmo da se držimo dnevnog reda. Hvala vam.

Dženana Karup-Druško: Hvala Vama. Samo dvije dileme koje ste imali. Primjetili ste da obrada u prijedlogu nacrtu Statuta ima nekih tačaka koje nisu riješene. Ja sam zato danas u svom izlaganju išla vrlo svjesno na strukturu komisije, na mandat i na ciljeve jer je to nešto smo mi do sada uradili. Ovo o čemu Vi govorite je dio na kome se intenzivno radi, na kome će biti konkretni prijedlozi tako da ćemo na nekim od narednih konsultacija o tome moći raspravljati. Što se tiče sporosti u dosadašnjem procesu ja mislim da treba da svi znate da je sve pomjerenost zbog izbora u Bosni i Hercegovini. Ovo je već sada trebalo da bude finalizirano s obzirom na izbore u Bosni i Hercegovini koji su u oktobru, na žestoku kampanju koja se očekuje, kompletan mandat i konsultativni procesi su pomjereni za narednu godinu. Amire je si li ti odustao od riječi ili..

Amir Kulaglič: Nisam odustao, ali ima gospodin iz Doboja, ja ću zadnji, kada ne bude niko više.

Zahid Krehić: Ponukalo me malo vezano oko logora, ali prije nego što dođem do toga, da kažem da će biti veoma specifično nama u Bosni i Hercegovini doći do istine. To kažem iz razloga što imamo najmanje tri istine. U mjestima, zavisi ko je živio, ako su živjeli Bošnjaci i Hrvati imaćemo dvije istine. Ako su živjeli Bošnjaci i Srbi imaćemo dvije istine. Ako su Hrvati i Srbi imaćemo dvije istine. Ako su sve tri bili imaćemo tri istine. Dakle nešto specifično. I biće veoma teško ako budemo nastupali ne u interesu istine nego onako kako smatramo da bi trebalo braniti neke interese, imaginarne koji su nas doveli do ovoga biće teško. Kada su u pitanju logori ja smatram da malo ovdje prisutnih zna specifičnost Doboja. Mi smo prije nego što će doći do rata imali tri "enklave" i ako možemo i navodnike skinuti u kome su ekskluzivno trebali da žive Hrvati, u drugima Srbi u trećima Bošnjaci. Oni koji su bili negdje u nekakvim zonama razdvajanja ili separacije, bili su u jednoj specifičnosti u odnosu na one koji su bili u onim enklavama, što znači da su bili prisiljeni, odnosno, predviđeni za etničko čišćenje, tzv. humano preseljenje. Ali Doboje koji se našao u neposrednoj blizini zone razdvajanja imao je svoju specifičnost. Od 3. maja '92. godine Doboje je blokiran, hermetički zatvoren. Sve što se našlo u Doboju od nesrba bilo je u gradu u logoru. Sve do septembra

kada je zvanično Doboju očišćen od nesrba, dakle prije potpisivanja Dejtonskog sporazuma. U tom gradu u kome sam ja živio, bilo je 12 mjesta u kojima smo odvođeni sa lisicama na rukama i na druge načine u 12 specijalnih mjesta gdje su vršene mnoge torture i sasvim nepredviđeno mogao je u svako doba doći, odvesti u nepoznatom pravcu i nestati. Dakle, to su specifičnosti Doboja o kome se veoma malo priča i veoma malo zna. Doboju se kao grad mora uzeti kao mjesto logora. Zašto to kažem? Od sedam do 11 je bila sloboda kretanja, od 11 pa do sedam ujutro je policijski čas. Sve što se nađe u gradu da se kreće, plaćane su se kazne, hapšenja i odvođenja u logore. Dakle, ovdje je bitan jedan segment o kome mnogi ne znaju a to je kako sada u Doboju, konkretno pričam jer dolazim otuda, uzimajući u obzir sve specifičnosti u Bosni i Hercegovini, kako doći do istine kada iz mog grada, član predsjedništva kaže: “Sve bi isto ponovo uradio”. Dakle, nema pokajanja, nema izvinjenja i kako ja sada mogu hodati po svom gradu i susrećem “dželate” koji su mene tukli, mlatili, izživljavali se na meni. Moja slučajnost da sam ostao živ, pa sam ovdje danas. I meni nije jasno zašto, obzirom ko sam, da sam bio i politički i privredno poznat, priznat da sam ostao živ. Dakle, to su sada specifičnosti koje moramo dokazivati kroz ovaj REKOM i zato ja opet kažem, ponavljam da je REKOM veoma bitan, ali gledajući sada ova fakta koja smo razmatrali u Novom Sadu i stavili primjedbe, on rokovski odnosno vremenski je veoma kratak ako znamo da za 15 godina po ovome nije ništa urađeno, da se opstruira, da su u vlasti ušli ljudi koji čuvaju sami sebe, onda se postavlja pitanje hoćemo li mi doći do istine kada se i danas bojimo da izađemo i da kažemo, jer nas neko već prati gdje to idemo, šta radimo, da ne završimo tamo gdje ne bi željeli. Zato pozivam ovdje prisutne i na svim ovim sesijama gdje se nalazimo da pokušamo zajednički, da ovu anatemu razbijemo i da istinski pričamo o istini bez obzira o kome se radilo i ko je taj, iz kojeg je naroda. On mora doći pred lice pravde i mora žrtva biti sankcionisana, odnosno ne sankcionisana, nego obeštećena po bilo kom osnovu. Ja sam logoraš 15 godina, a nema ni slova napisana o zakonu o logoru. Ja ću najvjerojatnije otići pod zemlju, neću doživjeti da uživam ono što je neko prema meni učinio, počevši od mog zdravstvenog stanja, pa dalje od imovine koja je dok sam ja bio u logoru uništena u potpunosti. Pošto sam se vratio živ, ja ni do danas u

gradu nisam dobio ni marke u obnovi svoje imovine. To je isto jedan zločin koji se dešava na povratna lica, to je isto tako, ja pričam o Doboju, slično se dešava i u druga dva entiteta da povratnik bez obzira iz kog naroda dolazi tamo gdje nije većinski, da on nije dobro došao. Mi moramo ovaj front i ovih milion naših potpisa koji treba da damo, da budemo jedinstveni i da jednom stavimo tačku na ovo i dođemo do istine, dođemo do pravde i dođemo do pomirenja jer nama je živjeti ovdje bez obzira koliko nas bilo. Toliko, hvala.

Dženana Karup-Druško: Hvala lijepo. Ljubiša, jesi se ti javio? Izvoli. Ko će prvi? Gospodin je stariji, daćemo mu prvom riječ.

Mirko Šimunović: Uvaženo Predsjedništvo i dragi prijatelji. Dozvolite da vas sve skupa pozdravim i u ime članstva zajednice Udruge obitelji poginulih i nestalih hrvatskih branitelja Zeničko-dobojske županije u čijem sastavu su četiri općine Kakanj, Vareš, Usora i Žepče. Poslije našeg zajedničkog sastanka od 28. travnja 2010. u Žepču u mojoj su se glavi pojavile silne dileme, mnoštvo pitanja na koje čitav ovaj mjesec pokušavam da dam odgovor, ali vjerujte, nisam ga našao da bi bio zadovoljan. Ne tvrdeći da je to svrsishodno i dobro kako ja razmišljam i rezoniram želim da i vas upoznam sa mojim razmišljanjima, koja su razmišljanja običnog čovjeka, učesnika i stradalnika svih strašnih događanja koji su zadesili prostore bivše Jugoslavije. S toga neka mi oprostite učesnici ovoga skupa ako možda prekardašim minutu-dvije po protokolu predviđenog vremena.

Kroz protekla stoljeća ovim balkanskim prostorima dešavale su svakojake stvari, sukobljavanja, ratovi. Ostvarivani su različiti interesi, a u svemu tome običan čovjek, težak, radnik, seljak uvijek je bio gubitnik i to kao nečija kolateralna šteta, dakle nečijih postavljenih suludnih ciljeva. Za te kolateralne štete niko nije mario, niko nije bio ni zainteresiran, njihova istina se nikada kroz povijest nije čula, a vjerovatno se neće čuti ni ovaj puta. Vodili su se ratovi, ginuo običan čovjek, stvarane države i pojedinci, pisale svoje povijesti i historije i na tekovinama tih falsficiranih istina odgajane su generacije. Kao prosvjetni djelatnik odgajao sam djecu na tekovinama

Narodnooslobodilačke borbe, spominjući Šumarice, Užice, Neretvu, Drvar, Sutjesku, probijanje Sremskog fronta, Jasenovac... Ne kažem da se i o tim stratištima i događajima nije trebalo razgovarati i pričati, trebalo je i pričalo se, pisalo. No, nažalost, nije se pričalo i pisalo o Blajburgu, o Jazovki, o Kočevskom rogu, Marceljskoj šumi, o 530 registriranih stratišta u Sloveniji, o 800 stratišta u Hrvatskoj, 90 u Bosni i Hercegovini i sva ta stratišta su iz Drugog svjetskog rata i još se ne istražuju, a u Srbiji i Crnoj Gori, koliko ja znam, nisu čak ni registrirana. Zastidim se istine da kao akademski obrazovani građanin, čovjek koji je odgajao generacije, nisam čuo za ta sva stratišta do 1990. godine, kada smo mogli malo slobodnije razgovarati o svim tim događanjima koji su zadesili ove prostore. Svi oni koji su o počinjenim zločinima do devedesete pokušavali govoriti proglašavani su nacionalistima, doušnicima stranih obavještajnih službi i državnim neprijateljima, pa su hapšeni i zatvarani. Sve što sam saznao o strašnim događanjima iz Drugog svjetskog rata, koja su počinjena, saznao sam ne u školi ili fakultetu, nego u obitelji od moje nepismene majke, koja bi, dok je obavljala sitne kućanske poslove, tiho pjevušila pjesme koje su se duboko urezale u moju glavu i pamćenje pa i ja sada nekada nesvjesno zapjevušim. Ona bi znala zapjevati otprilike ove pjesme: “Kažite meni brda Maribora gdje su moja braća iz logora”? Ili: “Druže Tito mole te djevojke da im pustiš iz logora momke.” Ili: “Otvorite se na logoru vrata da dočekam zarobljenog brata”, ili sljedeća: “Pobiše nam u logoru momke, neudate ostaše djevojke”. Koliko istine, boli, jada i čemera izvire iz ovih narodnih stihova, a poslije 60 godina, i koliko odslikavaju ovo današnje vrijeme da kao čovjek ne povjerujem. Povijest nam se ponavlja jer smo je iskrivljenu i pogrešnu učili. Kao radoznalo dijete ponekad sam sa majkom razgovarao o njenoj braći koja su stradala u jednom od gubilišta Dravograda, Virovitice, Maribora, Zidanog Mosta, Celja, Blajburga ili Križnog puta, kroz koji su mnogi prošli, a samo rijetki kući došli. Za čudo Božije kao pobožna pristojna žena sa suzama u očima pričala mi je polagano, osjećajno ali nikada sa trunkom mržnje ili želje za osvetom. U mojim dječijim razmišljanjima sam tada razmišljao i o osveti, a ona bi završavala riječima: “Pokoj vječni i dar svevišnji i neka im je laka zemlja, a njihovim ubicama Bog neka sudi”. Poneki preživjeli po svom dolasku su zapisali svoja sjećanja, a

većina je svoja svjedočanstva, zbog straha i odmazde ponijela sa sobom u grob i ostaće kao tajna za sva vremena.

Naglasio bi da svaka žrtva ima pravo na istinu, dostojan pokop prema međunarodnom pravu i konvencijama, no to svoja prava 100.000 ljudi nije ostvarilo ni iz Drugoga ni iz ovoga posljednjeg rata. Svaka obitelj ima pravo na istinu koja je jako bolna, a koja još više boli ako se zataškava i o njoj se ne priča. Složio bi se sa konstatacijama majke pokojnog Blage Zadre, jednog od zapovjednika odbrane Vukovara koja veli: “Najveći je zločin šutjeti o zločinu”. Da se pričalo o Jasenovcu, Sajmištu kod Beograda, Blajburgu i mnogim drugim stratištima širom Balkana vjerovatno se ne bi desio Vukovar, Škabrnja, Sarajevo, Markale, Tuzlanska kapija, Maoča, Dubrovnik, Vukovar ili Posavina. Zbog ovih i sa brda i dola nabacanih činjenica i zbog generacije koje nastaju i stasaju postojanost REKOM-a je više nego opravdana i potrebna, jer ako postojeće vlasti u novonastalim državama ušutkaju REKOM o zločinu i počiniteljima će se razgovarati samo u krugovima obitelji kao što sam ja razgovarao sa svojom pokojnom majkom i uz njezinu brižnu napomenu: “O ovome, o čemu smo ja i ti razgovarali nikome ništa ne smiješ pričati.” Koliko ozbiljnosti i koliko straha da govore o zločinu još vlada u glavama ljudi osvjedočio sam se razgovarajući sa akterima ovoga posljednjega rata. Svaki od njih kaže: “Ma pusti to, mogla bi te zaboljeti glava.” “Nemam pojma.” “Ništa ja ne znam.” “Ma nemoj mene pitati.” “Pametnije bi i tebi bilo da ne čačkaš po tim stvarima.” O ovim stvarima i događajima, nažalost, šute i učesnici, ali šute i intelektualci. Šute povjesničari, šute forenzičari, šuti tužilaštvo, šuti sudstvo, šuti vlast koju smo izabrali. Ako se slučajno i pokrene kakav postupak, on biva vrlo brzo utušen, stavljen negdje u fijoku na koju pada prašina i vrijeme radi za počinitelje zločina, na njihovoj je strani. Dok svi ovi ćute, krv nevino pobijenih ljudi vapi u nebo tražeći zadovoljstvo minimalne pravde, istinu i zadovoljstvo i traže svoj dostojanstveni pokop. Zločin je zločin ma gdje bio učinjen, ma kad ga napravili i on ne može i ne smije biti zastario. Stoga ograničavanjem REKOM-a od osamdesete pa ovamo je stvaranje preduvjeta, postavljanje kamena temeljca za nova sukobljavanja. Kako pokrenuti lanac o šutnji o bezbroj zlodjela koja su se desila na spomenutim

prostorima? Kako ga pokrenuti? Ovo je jedna od inicijativa. Upravo tu je REKOM, tu smo svi mi da stvorimo uvjete i da stvorimo podesnu klimu da se o zločinu slobodno i javno priča. Mi smo nevladina organizacija. Pričajmo, istražujmo, sugerirajmo, ukazujmo, pišimo o načinjenoj nepravdi, o tom prostom, malom, jadnom čovjeku kome djecu pobiše, domove razoriše, budućnost upropastiše. Pričajmo o njima, pišimo o njima.

Dok mi pričamo o strašnim događanjima od prije 15 godina ili prije 50 godina dotle Veljko Kadrijević i Blagoje Adžić, kao vrhunski generali JNA, i mnogi drugi bezbrižno šetaju kroz demokratsku Evropu pred očima demokrata Evrope. Ratko Mladić i mnogi drugi pod okriljem moći žive svoje staračke dane čekajući da se zločini zaborave. I upravo oni, pojedinci i vlasti koji trebaju da po službenoj dužnosti progone izvjestitelje i izvršitelje zločina, lansiraju tvrdnju: nema sa njima suživota. U ovakoj floskuli i tezi skrivena je poruka da se za sve što se desilo i što je loše krivi oni drugi, a kao zaključak se nameće: nema ovdje prosperiteta, nema ovdje života, valja ići negdje tražiti glavi selameta. Rezultat ovakvih teza je zbunjeni naraštaj koji stasa tragajući za svojim identitetom, od fanatizma do asimilacije po drugim državama. Ostaće nam Bosna pusta! REKOM se uhvatio vrlo ozbiljno zadatka da registrira i u svojim granicama istraži, zapiše, ukaže, rasvjetli, sugeriše onima što je službena dužnost da pokrenu postupak kako bi pravda bila zadovoljena. U radu REKOM-a njegovo članstvo mora i treba da nastupa bez mržnje i želje za osvetom i da iznese istinu koja je tako potrebna za pojedinca, obitelji, narode. Odbacimo floskule koje se mogu čuti i na radiju i u tisku koje kažu: ma pustimo prošlost, hajmo gledati budućnost. Pustimo to tužilaštvima i povjesničarima. Dragi moji prijatelji, to su vješto smišljene i lansirane teze i floskule koje čovjeka zaglupljuju, povećavaju potrebu za pravdom i pravednosti, a istovremeno razaraju ljudsko biće i stvaraju prokletstvo, mržnju i potrebu za osvetom, a to, priznat ćete, nije dobro ni pojedincu ni društvima. Zapamtite jednu stvar. Nezadovoljenje pravde je preduvjet i kamen temeljac za nova sukobljavanja i zločine što moramo imati na umu. Da se istražilo Podrinje iz Drugog svjetskog rata ne bi se sada ponovo desilo Podrinje. Da se istražio Blajburg i Jasenovac, ne bi bilo zločina u

Posavini, ne bi se dešavalo ovo što se dešavalo. Vlast koja je stvarala povijest i pisala povijest kako im je odgovaralo nije dozvoljavala bilo kakva istraživanja. Imat ćemo i mi problema kao REKOM. Dok sve ovo iznosim u mojoj se glavi mota pomisao da sve ovo što činimo je pomalo besmisleno i nekorisno jer tu danas i svaki dan i u svakoj sredini pred našim očima se prave zločini, krše se osnovna ljudska prava, ugrožava se dostojanstvo čovjeka, ne naroda, ne nacije nego običnog malog čovjeka. Svakodnevno razračunavanje na ulicama gradova, pred očima države, ugrožavaju pravo na život, pravo na rad, pravo obitelji itd. Tragamo za istinom koja se desila prije 15 godina. A istinu imamo o kojoj nećemo da govorimo. Zločin se pravi, evo sada za ovih 15 godina, i danas se pravi na svakom koraku. Kao jedan od zločina je neplaćanje rada. Poznati iluzionisti su pravili kojekakva čudesa, skakali iz aviona zavezanih ruku, ali nije ni jedan pokušao da preživi sa 300 maraka u Bosni i Hercegovini sa četiri člana obitelji. Zar i to nije zločin nad čovjekom? Ostavljamo kamen spoticanja za naredna pokoljenja. To su moja razmišljanja.

Dženana Karup-Druško: Hvala Vam što ste podijelili svoja razmišljanja sa nama.

Mirko Šimuniović: Neka razmisle, nisu obavezujuća, nisam rekao da su svrsishodna, međutim razmislite.

Dženana Karup-Druško: Hvala Vam lijepo. Ja bih samo zamolila da budemo malo kraći da bi smo svi mogli dobiti priliku da govorimo i da malo budemo konkretniji i vežemo se za nacrt Statuta o kome danas raspravljamo. Ljubiša izvoli.

Ljubiša Simović: Dobar dan, ja vas sve skupa pozdravljam. Ja sam predsjednik Udruženja prognanih, raseljenih i izbjeglica opštine Foča. Ja bih prvo zamolio organizatora da ovaj sastanak usmjeri na teme koje su nam dostavljene ovde u ovom materijalu. Vidim da smo se duboko udubili i otišli daleko razmišljajući o nekim stvarima. Mislim da ovaj gospodin koji je sada oduzeo 15 minuta, možda i više nije rekao nešto posebno što bi se vezalo za ovu temu. Ovo je mogao da odradi negdje na književnoj večeri, na nekoj večeri poezije pa da se

mi malo uživimo da slušamo ovakve razgovore. Ja mogu samo da kažem ono što sam rekao i prošli put u Višegradu. Ipak sve dok ne usmjerimo temu po osnovu koje smo se sastali ovdje nema nikakvog dogovora. Pažljivo sam slušao prethodnike, pa stradali su Srbi, pa stradali Bošnjaci, pa ovo-ono. Ljudi ne možemo ništa napraviti dok se ne složimo. To da bude jedan zaključak, jedan predlog. Znači ako ćemo pričati stradali u Sarajevu, stradali ovde, stradali tamo, nema ništa od toga. Nije ni čudo što danas ovdje sa nama nije komisija Bosne i Hercegovine i RS-a. Znači mi nemamo kome to ni pričati. Ovdje treba donijeti neki zaključak i poslati njima upute šta smo se mi dogovarali i o čemu smo razgovarali. Po meni je ovde i dalje izražena mržnja naroda. Gospodin reče, baš sam zapisao, nema suživota. Ja vas pitam zbog čega smo mi ovdje? Kao organizatori, zbog čega smo mi ovdje? Nema suživota. Tri konstitutivna naroda koja su bila na prostorima Bosne i Hercegovine, koja su bila zavađena, znači zaraćena. I na jednoj i na drugoj i trećoj strani se desio zločin. O čemu mi treba danas ovdje da pričamo? Zar treba neko da kaže ovdje nema suživota? Znači, to je neko ko pokušava da razbije ovaj sastanak i da ne idemo uopšte u tom smjeru. Ja vas molim da se budući diskutant usmjere na temu. Samo vam kažem da sam se ovdje naslušao nekih riječi o čemu ne bih govorio, te dželati, te mislim ovako-onako, mislim da je to jako neprimjerno govoriti na ovakvim skupovima. Mi nismo došli ovdje da se vrijeđamo, nego smo došli da pomognemo jedni drugima kako bi bio normalan, pozitivan ishod ovakvog sastanka i uputili nekim nadležnim organima inicijativu da povedu brigu o ovome. Ako budemo ovako radili, budemo ovako diskutovali, nikada ovome neće biti kraja. Ja vam sigurno kažem dok se ne budemo zajednički svi založili svaki naš plan ili program će propasti. Ja samo mogu da vam kažem, pošto su ovdje spominjana razna područja, i Foča je bilo jedno specifično područje u kome je stradala i jedna i druga strana, ali ja s ponosom mogu da kažem, ovdje su moje kolege, da mi sada u Foči živimo isto kao u jednoj kući. U Foči je povratak, ovdje je gospodin predsjednik povratnika u Foči, jako, jako je dobar, to zna i zemljakinja Dženana da mi možemo s ponosom da kažemo da je danas Foča jedan divan otvoreni grad gdje žive zajedno i Srbi i Bošnjaci, da maltene dišemo jednom dušom. Ja sam samo htio

da pohvalim naš grad, jer je nekad Foča bila kao isturena. Mnogo se o Foči pričalo. Ja vam se zahvaljujem.

Dženana Karup-Druško: Molim vas, molim vas da ne ulazimo u polemike.

Mirko Šimunović: Gospodin me slušao, kaže da je zapisao, ali dok je zapisivao nije dobro čuo. Hajde, pošto je ovo kod mene zapisano da ja to ponovim. Molim vas, kazao sam ovako: i upravo oni pojedinci i vlasti koji trebaju da po službenoj dužnosti progone izvršitelje lansiraju tvrdnje: nema s njima suživota. Ja ne tvrdim da nema suživota. Dakle, to je jedna stvar. Ovakvoj floskuli, tezi primljena je poruka da je za sve što se desilo, krivi su neki drugi. To je bio moj smisao, ti nisi dobro razumio, nisi dobro ni zapisao. To je vrlo opasno.

Dženana Karup-Druško: Kratko ste ponovili.

Ljubiša Simović: Suživot je spomenut u nekom kontekstu, ja se izvinjavam gospodine, ali to Vaše izlaganje, čitanje možete onda napisati knjigu pa nekom dati da čitate.

Dženana Karup-Druško: Ljubiša ne daš riječ zemljaku.

Izet Kundo: Ja sam predsjednik Udruženja povratnika i raseljenih lica u opštinu Foču. Pozdravljam vas sve lijepo. Nisam mislio diskutovati, ali ću postaviti samo jedno pitanje. Ono što ja mislim da smo mi danas ovdje, jeste da usvojimo osnovne akte na osnovu kojih bi trebalo da se formira komisija i da im se daju ta prava i smjernice da rade. Znači, mi nismo na ovom sastanku da usvajamo istine, jer mi svi ovdje imamo svoje istine. Znači ta komisija, ti ljudi koji budu radili na terenu, oni će istraživati te istine. Ja sam to tako razumio i imamo samo toliko da se držimo ovoga Statuta, da ga usvojimo, da ga damo ljudima, damo mogućnost da se formiraju tijela koja su potrebna da bi REKOM dalje radio punom parom i bio, kako da kažem, zakonski regulisan. Imao sam još nešto, ovo što se tiče termina da idemo sporo, da to moramo brzo, sama činjenica govori da

u ovim raspravama moramo biti oprezni prilikom bilo koje istine i donešenog zaključka. Znači, treba očekivati da će ovo trajati možda i 50 godina da bi se dostigla prava istina na ovim našim terenima. Ja toliko.

Dženana Karup-Druško: Hvala lijepo Izetu, a ja sam primjetila da se danas ne javlja nijedna od žena. Ima još jedan gospodin gore. Hajte molim vas javite se bar jedna da čujem i vaše mišljenje i preporuke.

Ilija Milić: Ja sam član HVIDRA-e iz Busovače. Drago mi je da se gospodin iz Žepča javio da malo proširi ovu temu o Jugoslaviji, odnosno o ljudima koji su u tadašnjoj vlasti učestvovali u progonu i ubijanju u cjelokupnom trajanju Jugoslavije i one Federativne i poslije ove Socijalističke i volio bi reći da ti ljudi i dan-danas participiraju u ovoj vlasti i dosta njih je učestvovalo u represivnom aparatu i vjerovatno, ne vjerovatno, sigurno imaju i evidencije kojim su oni ljude, koje su ljude progonili tako da ako će se REKOM uspostaviti kao istražno tijelo mogao bi puno pomoći u tome da takvi ljudi koji su već dobro i ispraksirani na tom progonu da više ne učestvuju u vlasti, jer su oni velika smetnja demokraciji koja bi trebala da se uvede na ovom prostoru. Toliko, hvala.

Dženana Karup-Druško: Hvala lijepo. Hajde, ali nemoj ni ti dugo molim te.

Amir Kulaglič: Ni dugo ni kratko nego koliko smatram da je bitno. Molim vas dozvolite mi samo nekoliko bitnih opaski na sve ovo. Prije svega ne čudi što žrtve imaju potrebu da govore. Molim vas nemojte da se ljutimo jedni na druge, nemojte da budemo nestrpljivi jer upravo ako ljudi godinama šute i nose u sebi svoju bol normalno koriste prvu priliku ili prilike da iznesu to što ih boli. Ja sam rekao da konsultacije i jesu zmišljene kao dijalog, debata gdje možete slobodno iznositi svoja razmišljanja. Druga bitna stvar u svemu ovome, što ja mogu primjetiti, jeste da bih vas zamolio, kao žrtve, nemojte, gospodo, da tražimo ravnotežu u zločinu. Zločinac je zločinac i on čini zločin samo iz sebi znanih razloga. Ako mu kažemo da je to muslimanski zločin, hrvatski, srpski, mi njemu tepamo. Zločinac je zločinac i on

čini zločin samo iz sebi znanih razloga i onog momenta kada počinje zločin on gubi tu supstancu pravoslavlja, islama, katolicizma itd. I zločinac po meni nema ni vjere, ni nacije, niti pripada bilo kojem civilizacijsko-kulturnom krugu. Molim vas, hajde da mi koji već imamo vlastito iskustvo tragedije da tražimo ravnotežu u traženju pravde za žrtvu i kazne za zločince bez obzira odakle on bio i kojoj vjeri, naciji ili nekom kulturno-povijesnom krugu pripadao. Ovo spominjanje Doboja, Sarajeva, Foče, Zvornika, Bugojna i Brčkog, to samo govori da sve sredine u Bosni i Hercegovini i šire imaju svoje specifičnosti u tehnologiji zločina i da kažemo izvršenju zločina da li pojedinačno ili masovno. Upravo se ja zalažem, i zalagaću se, da regionalna komisija mora istražiti specifičnosti pojedinih područja jer nije svugdje tehnologija zločina bila ista, da se razumijemo. Možda još jedna bitna stvar. Ono što me raduje jeste da mnoge nevladine organizacije i udruženja prikupljaju određene informacije i dokumentaciju vezanu za određene zločine ili određenu grupu zločina na određenom području. Pa zašto mi hoćemo da utvrdimo činjenice? Pa upravo da ne bi bilo manipulacije i brojem žrtava i načinom stradanja i svega drugog. I još jedna bitna stvar. U uvodu sam rekao da je ovo vrlo hrabar projekat ili vrlo hrabra inicijativa. Gospodo, pa vi ste hrabri, vi koji ste došli ovdje. Prvo, vašu hrabrost ste pokazali time što ste došli i što govorite o tome šta ste doživjeli. Ali ta hrabrost mora ići jedan korak dalje. Moramo biti spremni da saslušamo i druge, ne zato što želimo pravdati neki politički ili pravni sistem, već upravo za to da bi ga rasvijetlili, jer zločin, gospodo, je vrlo suptilan proces u kojem imate planere, organizatore, logističare, podstrekače pa na kraju izvršioce. Ovo o čemu gospoda govori vezano za Drugi svjetski rat i period nakon Drugog svjetskog rata, ako REKOM svoj rad svede isključivo na počinioce, a ne na odgovornost sistema i institucije sistema, mislim prije svega na politička vodstva, vojsku, policiju, sudstvo, tužilaštvo mi ćemo izaći iz svog konteksta i nećemo dobiti pravu sliku o tome šta se desilo. Ali, shvatimo da ono što mi danas uradimo, to se vjerojatno neće ponoviti našoj djeci. Molim vas za strpljenje, nemamo svi istu mogućnost sažimanja stvari već nekad moramo malo šire prikazati to što nam se desilo. Ali bih zamolio sve vas koji imate vlastito iskustvo tragedije, to znači zatvaranje u određene nehumane uslove, ili ste bili predmet seksualnog nasilja, ili

progona, itd., pa upravo hoćemo da se vi pojavite pred regionalnom komisijom, da neometani iznesete svoje iskustvo, ali to će biti javno svjedočenje da upravo ono što se jeste desilo u Foči čuje onaj iz Brčkog, ono što se desilo u Brčkom čuje onaj u Beogradu, da se čuje u Prištini, ono što se desilo u Prištini, u Vučitrnu, proizvoljno izabiram mjesta, ne znam tačno, ali hoću samo da kažem da mi upravo želimo da izazovemo suosjećanje i empatiju prema žrtvama saznavajući od živih ljudi šta je se to dogodilo. Pri tome ćemo voditi računa da se spriječi laž, jer smo često puta u poziciji da ljudi svjesno obmanjuju javnost i time možda nanose štetu prije svega REKOM-u ili toj instituciji, ali nepravredno optužuju neke ljude. O Statutu ću govoriti možda kasnije, ali samo sam vas htio zamoliti za malo strpljenja i malo razumijevanja, jer ne dolaze svi ljudi često i onda kada dođu, možda prvi put, ili drugi, imaju potrebu da budu možda malo širi, a mi moramo pokazati određenu dozu strpljenja. Hvala

Dženana Karup-Druško: Hvala Amiru. Dalje ko se javlja? Hajte molim vas.

Rejha Avdić: Ja sam iz Udruženja “Žene Srebrenice”, inače sam sa područja Bratunca a u REKOM-u sam od početka osnivanja ove inicijative. Žrtva sam i '92. i '95. Meni je drago da REKOM po mojoj procjeni napreduje, malo po malo. Važno je osnovati REKOM i početi sa REKOM-om, odnosno sa radom REKOM-a tako da se čuje glas sve tri strane, nebitno, srpska, hrvatska, muslimanska. Da se čuje glas žrtava i da se jednom stane na kraj tim manipulacijama, da se dođe do nekakve istine, ali do istine se teško dolazi i moramo biti svi uključeni u taj rad, raditi sa time da istina izađe na vidjelo. Ja bih toliko.

Dženana Karup-Druško: Hvala lijepo. Evo izvolite i Vi se predstavite molim Vas.

Nasiha Šehić: Medika, Zenica. Htjela bi kratko. Prvi put sam ovdje. Slažem se sa onima koji su rekli, gospodinom koji je prethodno diskutirao, da ljudi imaju potrebu da govore i onda to zahtijeva naše strpljenje. Vidim da stalno pričamo o rokovima, o organizacionim

strukturama i tako dalje. Ja ću zato pokušati biti kratka. Vidjela sam ovdje da u okviru Izvršnog sekretarijata postoji veći broj odjeljenja uključujući odjeljenja za: pa je onda pobrojano. S obzirom da dolazim iz “Medike” iz Zenice imam potrebu da kažem da se radujem, da mi je ustvari drago, teško je reći radujem pogriješila sam malo, da se žrtvama i svjedocima pruža psihološka pomoć i savjet kao i zaštita žrtava i svjedoka. Počela bi sa onim da ljudi imaju potrebu da govore, smatram da je ovo dobro što je predviđeno, da treba voditi upravo računa o tome. Samo iznosim vlastito mišljenje iz konteksta organizacije koju ovdje predstavljam. S obzirom na vrlo specifičnu i višestruku traumatizaciju koju su žrtve preživjele konkretno ne želim da izdvajam ili gradiram rane koje je rat prouzrokovao, ali kada je riječ o preživjelima ratnog silovanja. Dalje, mislim da je ovdje bilo riječi o tome ko su sve članovi REKOM-a, ko su članovi ovih odjeljenja nisam uspjela da vidim, prvi put imam ovaj dokument pred sobom. Pored onog što su ljudi govorili, časni, moralni, čestiti ljudi, istinoljubivi, prema iskustvima organizacije u kojoj radim i iz kontakata sa preživjelima, jako je važno da, bez obzira što želimo pričati svoje lične priče, uvažavamo struku, i kao što je načelnik Tuzle rekao, pravnicima dajmo da govore o ljudskim pravima. Dakle, mi imamo i aktiviste i druge struke koje mogu da govore o ljudskim pravima, ali samo taj multidisciplinarni pristup nam može pomoći i nekako praviti procjenu kad preživjeli ili preživjela govori. S aspekta svoje struke govorimo o povjerenju nedostatku povjerenja, jako je važno da preživjele žrtve govore, ali isto tako pored njih možda postoji neko ko će, da tako kažem, moći advokatirati za žrtve i preživjele. Šta želim reći? Ako su imali terapijski proces koji su prošli onda je i terapeut ili terapeutkinja svjedok posljedica i onog što je osoba preživjela. Dakle i oni mogu govoriti o tome kolika je dubina rane i povrede. Ovdje je takođe pomenuto da brojne nevladine organizacije prikupljaju određene činjenice. To je tačno i raduje ova inicijativa da tamo negdje u tišini terapijskih soba, gdje su ljudi prvi put rekli ono što su preživjeli i žene i muškarci koji su uspjeli doći do terapijskih soba mogu da vremenom smognu snage da govore bilo na ovakvom skupu bilo sutra pred REKOM-om, bilo u sudnici. Da skratim, da imamo na umu struku, kada kažem struku ne želimo sada glorificirati struku, može i struka griješiti, nego zaista neko ko će

moći da relevantno procjenjuje o onom što onaj neko govori i da mu daje podršku i savjetuje i informira, itd. Ne bih više. Imala sam potrebu da to kažem.

Dženana Karup-Druško: Hvala lijepo. Dalje ko se javlja? Pošto je ručak planiran u pola tri hajde da napravimo pauzu samo za pušače. Ovi što ne puše neka se druže sa pušačima.

(PAUZA)

Dzenana Karup-Drusko: Ima li dobrovoljaca ili ću ja da prozivam sljedećeg diskutanta. Da se malo vratimo na konkretne stvari oko Statuta. Ima li još neko nekih prijedloga, pohvala, zamjerki, preporuka, kritika na ovo što je do sada urađeno.

Zahid Kremić: Dobro je ovo da se sa svih područja nešto čuje, ali moto ovih naših okupljanja i sastanaka mora biti pravac REKOM-a i ovog akta koji treba da usvojimo, a to je kako da dođemo na put u kome ćemo trasirati ono što nam treba, a to je da dođemo do istine, pravde i pomirenja. Zašto kažem? Ovdje smo svi ponešto rekli. Ali tamo odakle smo mi došli u većini niko ne smije ovo da kaže tamo. Dakle mi nemamo još slobode. (Upadica: Neki a ne svi). Ne, ne ja sam rekao neki ne smiju ni da kažu. Dakle boji se sam sebe s obzirom da su već sada nacionalne tenzije po pitanju izbora da će praviti još toga. Mi smo ušli u jedan vrlo nezgodan termin i vrijeme oko formiranja REKOM-a. Bojim se, oni trebaju da daju da je ovo konačno usvojeno – parlamenti, hoćemo li to usvojiti. I to je jedan od problema. Zato gdje god se našli treba da ojačamo front i da dođemo u poziciju da nas bude, ono što kažu maksimalno. Ne onih milion potpisa da možemo registrovati nego da nas bude, da ne kažem i dva miliona od tri i tristo koliko nas sada ima u Bosni i Hercegovini. Ti koji isto razmišljaju da konačno ovo malo Bosne i Hercegovine, veličine jednog prosječnog grada u Evropi, da konačno počnemo živjeti dostojno čovjeka i standarda koji bi trebali imati. Evo toliko, hvala.

Dženana Karup-Druško: Hvala lijepo. Zanima me ima li iko primjedbu na način kako je predloženo da se formira komisija, na način kako će se kandidati prijavljivati, kako će se birati, na komisiju koja će birati članove REKOM-a... O tome nismo danas nešto puno govorili iako vidim što se tiče ciljeva sem Mevludina ne znam da je još neko iznosio konkretne primjedbe. Jel' mislite da je ovo ovako kako je predloženo da je to najbolji način. Izvoli Mevludine.

Mevludin Lupić: Ja ću pokušati biti kratak, ali shodno mojoj ranijoj diskusiji želim svakako samo par stvari još dodatno reći s obzirom da sam propustio reći kada su u pitanju način i izbor članova REKOM-a, nemam apsolutno ni jedne primjedbe, da je ovo sasvim u redu, ali prethodni govornici su govorili struka, struka, struka, ja želim samo nešto reći ne umanjivajući vrijednost nijedne struke. Želim da kažem, i gospodin Imamović, načelnik općine Tuzla, isto je jutros govorio struka-pravnici, struka-pravnici. Nažalost, danas smo suočeni sa situacijom da iz tih raznih struka imamo različite situacije i da ne možemo sve ljude gledati, iako su pravnici, da su svi oni istinski pravnici, ili ako su ljekari da su istinski ljekari, zavisi sve šta stoji i moje iskustvo, nažalost, govori da su pojedine struke iskrivljene, ali želio bih iskoristiti samo priliku, obzirom da ja lično kao građanin ove države podržavam ovu inicijativu za osnivanje REKOM-a, zato i jesam tu i zamolio bi sve one, ako mogu da ih zamolim i koji su prisutni, a i one koji nisu a biće vjerovatno u narednim konsultacijama, da će imati priliku čuti ove moje riječi da svi oni koji nisu potpisali pristupnice za osnivanje REKOM-a to učine. Mislim da se radi o nama, da je to jako važna stvar i da mi ipak treba da sudjelujemo u nečemu što će biti od značaja prema svima nama. Toliko od mene za ovaj put, ja vam se zahvaljujem na pozivu svakako.

Dženana Karup-Druško: Hvala Mevludinu.

Andelko Kvesić: Ja bi dao samo dva pojašnjenja. Prvo, milion potpisa neće biti prikupljano samo na području Bosne i Hercegovine nego u svim državama, nasljednicama bivše SFRJ i drugo, kada je u pitanju struka rekao bih, ne diploma nego struka. Kod nas ima

dovoljno diplomiranih, odnosno s “papirima” pravnika, ali pravih pravika zaista je malo. Ja sam zato jednom pravniku na jednom skupu rekao: “Je li danas sramota ili grijeh biti pravnik”. Hvala.

Amir Kulaglič: Ja se izvinjavam što se ponovo javljam za riječ. U prošlim izlaganjima nisam dao neki svoj komentar vezano za nacrt Statuta. Da li termin rat ili oružani sukob, a ja koliko znam rat je oružani sukob gdje se uz upotrebu oružane sile pokušavaju ostvariti neki ekonomski, vojni, privredni ili neki drugi strateški ciljevi. Međutim, oružani sukob je termin koji u principu samo djelimično definiše ono što se dešava tokom oružanih sukoba jer često puta i metodam specijalnog rata možete ostvariti lakše i brže neki cilj nego oružjem. Ja bih uvijek podržao više rat, ali rat u širem kontekstu, a ne samo ko oružani sukob. Ono što želim podvući kao bitnu odrednicu našeg rada jeste da utvrđivanjem činjenica o ratnim zločinima i drugim teškim povredama ljudskih prava, ustvari, mi moramo da stavimo u kontekst onoga što je krajnji cilj našeg rada, to jeste uspostavljanje povjerenja, a da li će povjerenje među ljudima različite etničke, vjerske, kulturne ili političke pripadnosti dovesti do pomirenja, to je jedan dugotrajan proces u kojem će uspjeh ovisiti od toga koliko REKOM, kao jedno zvanično tijelo bude uspjele da ispuni očekivanja, prije svega žrtava, ali jeste preduslov za uspostavljanje povjerenja. Neću ulaziti šta ko podrazumijeva pod pojmom istina i pravda, ali to jesu dva bitna elementa da bi se došlo do povjerenja. Ali, naravno, prvi korak i uslov svih uslova jeste debata, jeste razgovor, jeste dijalog, a dijalog podrazumijeva da čujemo i drugačija mišljenja i, što je rekao gospodin u prvom redu, počinjemo razmišljati da li je to što mi mislimo jedino ispravno. Da nemamo i neku vlastitu grešku. Ići ću dalje.

U jednom od članova nacrt Statuta predložene su dvije verzije, da regionalna komisija ima 20 ili 21 član. Ja podržavam opciju A, ne zbog broja ljudi, već zbog nekakve matematike do koje se došlo. Međutim, slažem se sa svima onima, jer imamo tu jednu nelogičnost, koji kažu da bi se neke odluke donijele unutar REKOM-a mora se poštovati princip dvije trećine. Dvije trećine od dvadeset nije neki okrugao broj, tako da je prije svega nejasan. Slažem se sa gospodinom

iz Zvornika da iz Bosne i Hercegovine pored članova komisije iz reda bošnjačkog, hrvatskog i srpskog stanovništva mora biti i iz reda ostalih, jer se pokazalo, kroz ovaj konsultativni proces, da je dosta pripadnika određenih nacionalnih manjina nastradalo i moramo im dati šansu da i oni radeći kroz regionalnu komisiju ukažu na vlastito stradanje i da učestvuju u bilježenju tog stradanja. Druga stvar, mislim da iz Bosne i Hercegovine je malo pet i mislim da ovaj prijedlog od sedam je dosta korektniji, ali hoću da upozorim sve. Ovo mi je, čini mi se, Dženana vi me ispravite ako griješim, prva debata na temu nacrtu Statuta i u sljedećih šest mjeseci, koliko se ja sjećam, vodimo intenzivnu debatu upravo o nacrtu Statuta. Ovo je ono do čega se došlo u dosadašnjem konsultativnom procesu, ali opet kažem ovo nije odozgo, znači ovo nije nametnula vlast niti Koordinacijsko vijeće. Ovo je odozdo, od nas. Zato vas molim da uzimate učešće i da dolazite sa nekim konkretnim prijedlozima, a stoji i primjedba da se moglo ranije dostaviti. Nikako ne mogu podržati opciju B da sve države nastale sa prostora bivše SFRJ imaju paritetan broj članova ove regionalne komisije prije svega zato što obim i vrsta zločina nije ista, samim tim ni potrebe žrtava u pojedinim sredinama nisu iste. Molim vas Slovenija i Makedonija nemaju možda isti nivo potrebe u odnosu na Bosnu i Hercegovinu. U tom smislu ne mogu podržati ovu opciju B.

Druga bitna stvar što me raduje jeste da je neko predložio da u regionalnoj komisiji treba da bude jedna trećina žena, ali i jedna trećina predstavnika udruženja žrtava, odnosno žrtava. To je vrlo značajno zato što time dajemo kredibilitet ovoj regionalnoj komisiji, ako povećamo stepen za ovu komisiju, ako udruženje žrtava ili žrtve vide ljude iz vlastite populacije da rade tamo, vjerovatno će biti otvoreniji i uzeće veće učešće pred regionalnom komisijom. Ovdje se pojavio problem kako izvršiti popis ljudskih gubitaka u smislu pripadnici armije ili vojske i civili. Ja se od početka zalažem da svaka žrtva bude personalizirana, to znači da ima svoj karton u kojem ćemo mi nju personalizirati u smislu ime, prezime, ime oca, matični broj, datum rođenja, mjesto rođenja, zatim čime se ta osoba bavila u prošlosti, da li je oženjena, da li ima porodicu – dva vrlo bitna segmenta. Zatim, da li je bio pripadnik neke oružane formacije ili je

bio civil i druga bitna stavka jeste okolnost pod kojom je ta osoba izgubila život. Na taj način mi pravimo distinkciju između onih koji su izgubili život u neposrednim borbenim dejstvima i onih koji su, ako smijem reći, na neki drugi način izgubili život i naravno u završnom dijelu veoma značajno bi bilo da li je ta osoba pronađena, da li je identificirana, da li je ukopana. Ja možda vučem na onaj način kako je radio IDC, ali mislim da su oni imali dosta prihvatljiv model i ono što bi volio da mi usvojimo jeste da svaka žrtva treba da ima svoju sliku, jer kada vi vidite fotografiju, kako je izgledala ta osoba, ako njoj još pridodamo i grobno mjesto, da li je sahranjena, mi time ukidamo svaku dilemu o tome da li je ta osoba postojala, da li je izgubila život ili nije izgubila život. Znači možda bi to bio model da prevaziđemo ove nejasnoće oko ovoga pripadnici vojnih formacija i civili.

Samo ću još dvije-tri stvari da dam vama više vremena. Ono što je reako gospodin Lupić, član 5., da dvije godine traje rad regionalne komisije s tim da postoji vrijeme za pripremu i vrijeme za izradu izvještaja. Dosadašnja iskustva iz svijeta su pokazala da prekratko vrijeme nije dobro jer nemate dovoljno vremena da sve to odradite ili uradite, ali ni predugo vrijeme nije dobro, onda se izgubi interes, izgubi se kontinuitet. Dosadašnja iskustva iz svijeta su rekla da je obično optimalno bilo vrijeme od oko tri godine od momenta uspostavljanja do predaje izvještaja. Ne znači, pošto mi imamo i određene specifičnosti, ovakva regionalna komisija se po prvi put u svijetu formira, komisija koja treba da utvrđuje činjenice o ratnim zločinima i drugim teškim povreda u više država, tako da možda to vrijeme od tri godine bude za utvrđivanje činjenica i istrage, a možda šest mjeseci da se produži za pisanje izvještaja. Gospodo, upravo ove konsultacije su prilika da iznesete svoj stav jer će stručna radna grupa uzeti u obzir sve ove prijedloge i vjerovatno poštujući princip velike većine to će i uvrstiti.

U članu 22. pobrojana su određena kršenja ljudskih prava i ratnih zločina. Nedostaje nešto što bi trebalo da bude, ali ovo govorim iz vlastitog iskustva i vlastitog ugla posmatranja bez imalo želje da uđem u polemiku sa bilo kim od vas, u ovoj kategorizaciji zločina

nedostaje zločin genocida. Genocid po pravnoj teoriji je najteži oblik ratnog zločina i drugo, to je sistemski zločin. Ako smo rekli da je zločin jedan vrlo sofisticiran proces u kojem imate planere, organizatore, logističare, podstrekače i izvršioce upravo genocida, bez sistema vlasti je teško sprovesti takav jedan zločin. Da li će njega neko kvalificirati kao masovni zločin, itd., ali s obzirom da dolazim iz Srebrenice i da je Međunarodni sud pravde u Haagu dao tu pravnu kvalifikaciju mislim da bi bilo nekorektno da ne bude u popisu zločina kojim će se baviti REKOM. Naravno, kada smo rekli da će REKOM vršiti istrage svi oni koji imaju dokaze ili saznanja da to nije zločin genocida moći će dostaviti regionalnoj komisiji, koja će onda sagledavajući sve to, predložiti ili reviziju sudskog procesa ili nešto drugo. Ali bilo bi nepošteno da se ispusti iz kategorizacije zločina. Opet kažem ne želim sa bilo kim od vas da vodim političku polemiku da li je to tako ili nije.

Kada je u pitanju kvalifikacija stručnih ljudi, u radu regionalne komisije, u svjedočenjima, u prikupljanju dokumentacije, arhiviranju i čuvanju dokumentacije, psihosocijalnoj pomoći žrtvama prilikom svjedočenja i nakon toga, nama treba multidisciplinarni pristup. To znači da u tom procesu ima mjesta i za pravnike, i za ljekare, sociologe, istoričare, psihologe i da ne nabrajam. Ali ono što ne smijemo zaboraviti jeste da svi koji uzmu učešća kao svjedoci moraju imati svaku vrstu fizičke zaštite, psihiho-socijalne pomoći i moraju biti zaštićeni, jer zamislite osobe koje su bile tokom rata predmet seksualnog izživljavanja, torture nasilja, itd., i svjedoče pred regionalnom komisijom, a onda se ponovo vrata u sredinu u kojoj su to doživjeli i nemaju sve elemente fizičke i psiho-socijalne zaštite. Mi bi onda izvršili, je li se, gospođo, (obraća se Teufiki) to kaže retraumatizacija i čini mi se nanijeli bi veću štetu nego što je korist.

Gospodin iz "Zajedno do istine" je rekao da u ovom Statutu nisu obrađeni neki bitni elementi kao što je finansiranje itd. Zašto? Ja nisam pisao ovaj Statut, ali pošto učestvujem na ovim debatama, diskusijama ili konsultacijama, znam da se o tim stvarima vrlo malo pričalo, tako da oni i nisu mogli iz sveobuhvatne analize dosadašnjeg procesa izvući to što bi bio zajednički imenitelj učesnika na

konsultacijama, a, ustvari, to nama daje zadatak da na sljedećim konsultacijama, na kojima budemo učestvovali, dođemo sa svojim stavom vezanim i za finansiranje i sjedište i dokumentovanje i sve ono što smatramo da je bitno da bude obuhvaćeno ovakvim jednim dokumentom. Uglavnom, prve dvije godine konsultacija smo vodili debatu da li nam uopšte treba ovakav jedan mehanizam. Ono što me raduje, na ovim i svim drugim konsultacijama, jeste da je sazrela društvena svijest i potreba, pogotovu među žrtvama, da nam treba ovakvo jedno vansudsko tijelo, odnosno mehanizam koji će dati upravo prostor žrtvama.

Dragislav Mijanović: Govori se za Sarajevo da je to višenacionalni grad, da je to multietnički grad, međutim, vjerujte, ja mislim da ima prostora za utvrđivanje činjenica o ratovima i o zločinu i samo u dvije rečenice... Gospodine (obraća se Fikretu Grabovici), ako ne možete slušati, niste ni trebali dolaziti na ovakav skup i ako mi ne možemo jedni druge da shvatimo i da razumijemo onda ne trebamo ni dolaziti na ovakve skupove. Ovo što je gospodin Amir rekao, ovo je jedino mjesto gdje možemo da kažemo istinu. Htio sam da kažem da hiljadu policajaca u Sarajevu mene prati do mjesta zločina, da me ne znam koji broj, slagao bih šta god rekao, prati u Tuzlu da dođem da obilježim to mjesto gdje je ta vojska stradala, bez obzira na kakav način, a znamo na kakav, bar kamere iz Tuzle su snimile i po tom mogu da cijenim. Stvarno je nepravедno. Zato ja poručujem vama svima u Zvornik i oko Zvornika ću biti prvi s vama bez policije da vas dovedem na ono mjesto da ne bi doživjeli šta sam ja doživio u Sarajevu i u Tuzli. Hvala vam.

Dženana Karup-Druško: Hvala svima. Molim vas, moramo uz sve naše reakcije koje se pojave prilikom nečijeg izlaganja biti spremni i naučiti da slušamo jedni druge šta govorimo. Ja poštujem, ja sam u Sarajevu bila cijeli rat, mogla bi sada ispričati cijelu priču o tome šta se dešavalo ali mislim da je ovdje bitnije da slušamo jedni druge i da se nakon toga javimo za riječ i da kažemo šta imamo. Vidim da je puno polemike oko ovoga da li je rat ili međunarodni konflikt ili oružani sukobi. Međunarodni konflikti su presude koje imamo u Haagu. Ja ću ovdje navesti samo neke stvari zašto se koristi jedno i

zašto drugo i zašto je na kraju napravljen kompromis da se koriste obadva termina. Dakle, rat je termin koji se najčešće pominjao u konsultativnom procesu i koji koriste ljudi koji su preživjeli to što su preživjeli. Međutim oružani sukob je termin koji je priznat u međunarodnom pravu, a on ima uporište u nekoliko međunarodnih sporazuma među kojima su i dva Dopunska protokola iz 1997. godine i Ženevske konvencije, koji pojašnjava da je rat prevladavao u prošlosti, ali da je u međuvremenu u velikoj mjeri zamijenjen širim pojmom kao što je oružani sukob. Ovdje se može pomenuti i Odluka Međunarodnog suda pravde, odnosno Haškog tribunala, koji je u jednom predmetu upravo definirao to šta je rat, šta je oružani sukob. Dakle puno je pravnik koji su radili na ovome i raspravljali o tome koji termin da se uzima. Naravno prema pravicima je jedino relevantno ono što pravo priznaje. Međutim, uvažavajući činjenicu da se rat koristi jako mnogo na našim prostorima za označavanje svega onoga što se devedesetih godina kod nas dešavalo uzeto je u obzir da se koriste obadva termina. Pri tome treba voditi računa da se ovdje misli na sve ono što se dešavalo i u Sloveniji i u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini i na Kosovu i u Makedoniji. Dakle, ne bismo mogli reći da je baš u svim državama došlo do ratova, zato je oružani sukob puno precizniji da definira kako unutar onoga što se dešavalo u jednoj zemlji tako i između država. Ja vam samo dajem pojašnjenje zašto su uzeta ova dva termina i stavljena u zvanični dokument. Dalje.

Zahid Kremić: Mogu li samo u prilogu ovoga što je Amir naveo. Kada je u pitanju finansijski dio koji treba da prati ovaj REKOM, tačno je da mi do sada nismo o tome razmišljali niti smo postavljali to pitanje, a sada smo u nekoj fazi, da ne kažem u završnoj, ali tu smo negdje, 50 posto smo prešli put po pitanju Statuta. Statut tačno reguliše naš status, ko smo, šta smo, kolika će biti komisija, kako će biti plaćena i koji su drugi fiksni troškovi i povremeni troškovi, ko će dati količinu novca koju treba tražiti putem parlamenta. Dakle, sada je izlišno, mi možemo samo razmišljati da kažemo to će koštati toliko, kada tačno ne znamo kolika je komisija, koliko će biti zvanično članova koji će raditi i biti plaćeni, koliko su povremeni i oni koje treba usput da nas prate u toj piramidi u izvršavanju zadataka.

Dženana Karup-Druško: Ima li još neko neku preporuku? Amire, da završavamo.

Amir Kulaglič: Pa mislio sam na kraju da regionalna komisija mora imati svoju vlastitu strategiju rada koja mora dati jasno odgovore ko će to raditi, na kojem prostoru, u kojem vremenskom okviru, sa kim i koliko će to sve koštati? Ovo finansiranje, mislim Dženana da se prije svega mislilo na izvore finansiranja, ali sigurno postoji nekoliko izvora koji se ne smiju zaobići. To su budžeti država koje donose odluku o formiranju regionalne komisije. Drugo, mislim da s obzirom da je međunarodna zajednica bila direktno uključena u mnoga dešavanja na prostoru bivše SFRJ i bila je i inicijator pokretanja ovakve jedne inicijative, mislim da i ona u određenom obimu mora uzeti učešća u finansiranju, i treća stvar, koju moramo ostvariti, to je mogućnost nekakvih donacija, dobrotvornih sredstava, dobrotvornih večera, itd., ali mislim da bi se upravo u fazi pripreme za rad regionalne komisije morao napraviti jedan konkretan finansijski plan, odnosno konstrukcija u kojoj bi se morale definisati i ove stvari. Šta reći, pošto me Dženana već prozvala, čini mi se da ulazimo u završnu fazu. Konsultacije su ponovo potvrdile da su dobar mehanizam da ljudi mogu razgovarati, pa i ako se ne slažemo. Ovo jeste mjesto gdje se iznose mišljenja, preporuke. Drugo, da iskoristimo ono što je rekao gospodin Lupić, da vas pozovem, potpišite izjavu o pristupanju Koaliciji jer time dolazite u poziciju da budete pozivani na ovakve i slične skupove, a time dajete kredibilitet samoj Koaliciji, odnosno inicijativi. Lako se postaje član. U svim ovim rifletima koje imate, imate izjavu o pristupanju. Tu možete dobiti još dodatne informacije koje smo mi namjerno zaobišli, zato što već piše tamo, pa da se ne ponavljamo. Drugo, budite informatori na terenu. Molim vas, kada dođete u svoje sredine recite gdje ste bili, o čemu se radi, pozovite vaše prijatelje, komšije, članove vaših udruženja da se uključe, pozovite ih da se uključe i sutra kada počne raditi regionalna komisija. Zašto? Pa zato, što je ovo projekat za sve, molim vas, za sve nas ali puno više za budućnost. U tom smislu želio bi da budemo aktivniji. I ponovo, ja ću zaključiti. Ne dozvolite da upadnemo ili da upadnete ponovo u zamku političke manipulacije ili politizacije i vaše žrtve i vaših najmilijih. Ovo je zajednički rad, ovo je naša inicijativa i u njoj

nema niko veće pravo. Ima jedino onaj ko je aktivniji, pa onda dođe češće u priliku da priča o svojim iskustvima, pa onda na taj način možda dobije neku moralnu satisfakciju da je neka svoja strašna iskustva podijelio sa drugim. Završiću kao što često završim. Svaka bol manje boli ako ste je podijelili sa drugim i ako ste osjetili da niste sami u svojoj boli, da ima i drugih ljudi kojima je teško kao i vama. Dženana, hvala ti.

Dženana Karup - Druško: Hvala Amiru. Anđelko.

Anđelko Kvesić: Ja sam kao i uvijek optimista da sve što se radi mora davati rezultate. Ako uložimo više rada i rezultati će biti svakako bolji. Zadovoljan sam time što je pružena mogućnost svima da kažu i ono što ih tišti, makar se to nekim drugim ne sviđalo. Međutim, ono sa čime nisam zadovoljan je reakcija na nešto što se meni ne dopada kada neko drugi govori. Ja mislim da je naš osnovni cilj, odnosno zadatak REKOM-a da tražimo crte koje nas povezuju, a ne razdvajaju. Dakle, i na jednoj, kako sam često svojim učenicima govorio: na crnoj plohi traži bijelu točku u koju ću se pozicionirati a one crne zaboravi. Hvala na suradnji i očekujem da ćete svojim doprinosom ne samo, rekao bih koalicijama nego i u sredinama u kojima živite kazati ljudima: dođite da vidite da ste slobodni govoriti i ono što vi mislite, a drugima to ne odgovara. Saslušavši nečiju tuđu priču, ponekad se možda i ne slagali sa njima, možda će nas sutra kopkati nekakav crv savjesti koji će nam kazati: pa što li on priča, mora da on ima nešto, dakle stvarat će se i u nama osjećaj da i druge trebamo razumjeti i da ponekad sami prekoračimo ono o čemu bismo trebali govoriti iz nečega što nismo u datom trenutku imali adekvatan ventil da malo prigušimo, da bi to drugačije djelovalo na slušateljstvo, odnosno one koji su nas slušali. Hvala lijepo i očekujem i dalju suradnju.

Dženana Karup - Druško: Hvala Anđelku. Dejan.

Dejan Kožul: Mislim da je zajednička bela tačka, o čemu je Anđelko pričao, možda u ovom trenutku crna patnja koju ste svi preživeli i u tom smislu mogu i moram da kažem da mi je velika čast što sedim

ovde i što imam priliku da vas slušam i što ću imati priliku da ono što sam čuo danas i što ću slušati narednih meseci, odnosno godinu dana, što ću imati priliku da ispričam i drugima, jer zaista smatram da jedino na takav način možemo da rešimo ovaj problem. Takođe, postavljalo se pitanje, i postavljace se pitanja do koje godine treba da ide istraživanje uzroka svega što se dešavalo na ovim prostorima. Slažem se da treba zahvatati period pre osamdesete godine, međutim pitanje je koliko bi u tom slučaju REKOM u dve godine, koliko je ovde predloženo a pretpostavljam i verujem da će to ipak biti malo više, koliko bi u tom slučaju REKOM bio, otišao u jednu krajnost, odnosno u jednu stranu, koja je daleko od toga da nije značajna, značajna je u svakom slučaju, međutim mi iz tog perioda imamo jako malo živih svedoka, možemo da se eventualno oslanjamo na neke pisane zapise i zato smatram da nam je prioritet da uhvatimo ono što nam je ovde pred očima, to ste vi i brojni drugi ljudi koji se nisu niti danas pojavili, niti imaju snage da pričaju o onome šta im se dešavalo, a mi moramo da im pomognemo u tome i da ih saslušamo i da ispričamo ovu priču. Hvala vam puno.

Dženana Karup-Druško: Hvala Dejanu. Ja se najsrdačnije zahvaljujem svima vama koji ste došli danas ovdje i koji od ranije podržavate inicijativu za formiranje REKOM-a. Hvala što ste danas učestvovali u ovim konsultacijama i što ste dali nekoliko zaista dobrih preporuka koje će nam sigurno pomoći i vama i nama da dobijemo što bolji Statut REKOM-a i da napokon formiramo tu komisiju. Sada je ručak. Pozvani ste svi. Ručak je u restoranu dole, pa ćemo se još malo družiti. Hvala vam još jednom.